

Krešimir Petković*

FOUCAULT I POLITIČKA ZNANOST: KONCEPTUALNI MOTIVI ZA POLITIČKU TEORIJU I PRAKSU

Sažetak

Rad pokazuje važnost Foucaultovog mišljenja za političku znanost. Nakon kontekstualizirajućeg uvoda koji ilustrira različite mogućnosti pristupa Foucaultovom opusu i iznosi jedno od mogućih shvaćanja političke znanosti, rad u središnjem dijelu raspravlja o nekoliko povezanih motiva Foucaultova teoretiziranja koji su važni za političku misao i analizu. To su, redom: (1) politizacija nepolitičkoga, (2) genealogija kao jedna od istraživačkih metodologija političke znanosti, (3) politizacija znanja, (4) analitika moći, (5) guvernamentalnost, (6) analiza subjektiviranja uz ontološki pomak prema tehnologiji te (7) hiperaktivni pesimizam kao vodič za praktični politički angažman. Taj nepotpuni, ali reprezentativni niz problemskih žarišta i istraživačkih ideja donosi paradoksalno poimanje politike: ujedno povijesno osjetljivo i orijentirano prema budućnosti; duboko radikalno u svojim implikacijama, ali i konzervativno; eruditsko i podozrivo prema znanju; skeptično prema autonomiji subjekta i aktivistički disponirano kad je riječ o političkom djelovanju. Promišljanjem tih paradoksa, Foucault se ukazuje kao poticajan politički teoretičar koji nije izgubio na aktualnosti trideset godina nakon smrti.

Ključne riječi: *Foucault, moć, politička znanost, politika, subjekt*

---

* Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6, HR-10 000 Zagreb, kpetkovic@fpzg.hr

1. Uvod: kako shvatiti Foucaulta (i političku znanost)?¹

Vrijednosne prosudbe o Michelu Foucaultu (1926.-1984.), francuskome intelektualcu i profesoru na Collège de Franceu (1970.-1984.), značajno variraju, što je, uostalom, tipično za originalne mislioce koji inovativnim pristupima stvaraju kontroverze i uzdrnavaju uobičajene obrasce mišljenja i problematizacija. Slično kao što su se i ocjene rada Ludwiga Wittgensteina davale u rasponu od toga da se autora kanonizira kao jednog od najvećih filozofa 20. stoljeća pa do toga da ga, svođenjem na sociološki objašnjivu pojavu u sferi bizarnosti akademske kulture, otrovno otpiše kao »minornoga bečkog aforista« (Marshall, 1990:435), Foucaulta se gotovo jednako dramatično veličalo i obezvrjeđivalo. Primjerice, njegov kolega i prijatelj Paul Veyne, nositelj Katedre za povijest antičkog Rima na Collège de Franceu (1975.-1999.), smatrao ga je neupitnim velikanom skeptične misli u tradiciji Montaignea (Veyne, 2008) dok za ilustraciju manje entuzijastične interpretacije može poslužiti ocjena jednog recenzenta zbornika radova o nastanku moderne bolnice kao »stroja za liječenje«, što ga je uredio Foucault. Rečeni je recenzent, naime, u kratkoj anotaciji Foucaultov uvodnik ocijenio kao nesumnjivo najgori dio ionako dvojbene knjige, portretirajući Foucaulta kao šarlatana koji zavodi laike: tipično je za njega da arbitrarno bira dokumente na osnovi kojih zaključuje, pogrešno generalizira o društvenom miljeu na osnovi pojedinačnih iskaza njegovih pripadnika te da se u teorijskim interpretacijama služi zavodljivim, ali »nesigurnim neologizmima« (Sournia, 1977:98).²

---

¹ Zahvaljujem glavnom uredniku i dvojici anonimnih recenzenata na poticajnim kritičkim komentarima i sugestijama zbog kojih je ovaj tekst lišen jednog dijela nedostataka i nedorečenosti što ih je imao u inicijalnoj verziji. Na njihove primjedbe uglavnom odgovaram u bilješkama koje nose dodatna pojašnjenja argumentacije iz glavnog teksta.

² Uz gundavu skepsu onoga doba u ovome žanru vjerojatno valja izdvojiti i briljantno napisanu, po intenciji razornu, ali u osnovi nepoštenu posthumnu rekapitulaciju Foucaultova djela (Merquior, 1985). Vidi i Eribon (2011:173-199) za rekapitulaciju ranih kritika pod pogođenim naslovom »talent pjesnika«, koje prate Foucaulta od njegove disertacije o ludilu do danas, a otprilike se svode na formulu: lepršavost i briljantnost po cijenu temeljitosti i sustavnosti.

Dobivajući različite izraze, reproducirajući se po »sakralnijim« intelektualnim formama poput časopisnih članaka i studija ili pak po različitim entuzijastičnim blogovima mimo ustaljenih akademskih obrazaca i hijerarhija, hagiografije i demonologije Foucaulta opstaju i danas. U međuvremenu je postao klasik o kojemu se objavljuju brojne studije i čija se smrt svečano komemorira, a poznato je da izvrsno kotira kao citirani autor, zauzimajući visoka ili vodeća mjesta na mjerodavnim ljestvicama citiranosti za društvene i humanističke znanosti (što, dakako, ne isključuje i tzv. negativne citate).³ Paušalno navođenje oprečnih ocjena

---

³ V. primjerice jednu listu citiranosti za 2007. godinu, u kojoj je Foucault zauzeo prvo mjesto, našavši se, između ostalih, ispred Bourdieua, Habermasa, Freuda i Marxa (Most cited authors of books in the humanities, 2007, 2009). Tu činjenicu ne treba precijeniti barem kad je riječ o društvenim i humanističkim znanostima. Industrija časopisnih publikacija indeksiranih u bazama podataka, kojoj sekundiraju birokratske procedure projektokracije, bez sumnje ima i negativne učinke na misaone inovacije te u bitnoj mjeri interesno i karijerno funkcionira, čuvajući postojeće disciplinarne granice. Ona također reproducira često kolonijalistički strukturiranu hijerarhiju autora te se može, uz određene ograde, interpretirati kao banalni disciplinarni aparat s negativnom općom ekonomijom opadajućih prinosa. Uvažavajući njezinu ograničenu racionalnost, strukturiranje publike i usmjeravanje korisne kritike, znakovita je povijesna ironija da je Foucault, unatoč tome što je svojevremeno razdrmavao uvriježene pojmove i hijerarhije, postao priručnom valutom te mahom vapidne mašinerije koja znanosti o društvu i čovjeku ponajviše ekonomizira kao robu brzog obrta i niske trajne vrijednosti.

Nema spora da već ova kritička perspektiva načelno otvara pitanje samorefleksije autora ovog rada, tj. promišljanja o njegovu porijeklu, značenju i, uvjetno rečeno, učincima – u širokim žanrovskim okvirima sociologije znanja te u nešto užim okvirima mikrosociologije akademske zajednice koja se bavi društvenim znanostima. Ta je samorefleksija posebno zanimljiva i važna i s obzirom na rasprave o političkim implikacijama Foucaultova djela čime se bavim u radu. Međutim, s obzirom na tematska i ostala ograničenja što ih nosi pisanje svakog akademskog rada ne mogu ovom prilikom opsežno izlaziti iz njegovih ionako opsežnih okvira što bi takva refleksija nedvojbeno zahtijevala. Umjesto sustavne fukoovske ili neke druge analize (mojega) bavljenja Foucaultom, mogu samo ponuditi kratku spekulativnu napomenu da takva refleksija vjerojatno ne bi našla jednostavno rješenje u mogućim krajnostima. Jedna od njih je bez sumnje radikalna kritika intelektualaca kao lijevne, komotne ili cinične klase koja drugima prepušta politički posao promjene svijeta, bliska logici da je »bolje ne činiti ništa nego se upustiti u lokalizirane činove kojima je konačna funkcija učiniti da sustav glatko funkcionira« (Žižek, 2006:332). Druga je možda iluzija o manhajmovskim »slobodnolebdećim intelektualcima« čiji su iskazi bliski racionalnom idealu u smislu da nisu sasvim vulgarno ideologizirani i da ne iskazuju snažno normativno mišljenje o društvu. Drugim riječima, iako donekle vjerujem u podjelu rada, svjestan sam opasnosti

Foucault i politička znanost...

vrijednosti njegova mišljenja i rada, za razliku od argumentirane rasprave o njima, ne vrijedi puno više od uvodne zanimljivosti i kulturološkog kurioziteta. Međutim, prije procjene smislenosti i upotrebljivosti njegovih ideja, čime se, kad je riječ o političkoj znanosti, bavi ovaj prigodni tekst, važno je uočiti da Foucault kao mislilac koji je mijenjao područja bavljenja i pozicije u svome neobično plodnom opusu, funkcionira u više registara u kojima ga se može različito procjenjivati.

Ako ostavimo po strani različite psihoanalitičke interpretacije koje grade na dramatičnim biografskim momentima seksualne naravi i intrigantne romane s ključem koji zahvaćaju Foucaulta u tom žanru (Guibert, 1990; Mehuron, 1995), moguća su, barem shematski, dva pristupa. Jedan je sagledati Foucaulta kao filozofa pri čemu se njegov život pojavljuje kao svojevrsna kušnja, filozofski život istine, pa Foucault postaje nekovrsni posljednji filozof nakon Nietzschea koji, poput Sokrata, živi slušajući svog »demonu« (Miller, 2000; 2012). U njegovim se djelima, tumačenima zajedno s njegovim životom, tada pojavljuju dublji slojevi i ponavljajući znakoviti motivi, a sam sadržaj njegovih povijesnih analiza pada u drugi plan. Nietzscheovo dionizijstvo miješa se s de Sadeo(vo)m i Batailleovom tanatičkom pornografijom u zanimljivom motivskom melanžu, a biografija suicidalne Ellen West susreće onu »primitivnog sadista« Pierrea Rivièreu. Foucault tada postaje neka vrsta mračnog mistika čija proza obiluje estetski jakim paragrafima što između redaka nastoje prenijeti ono neuhvatljivo pa ih se, unatoč svim sižejnim i diskurzivnim razlikama, može uspoređivati s augustinovskim opisima epifanije iz romanâ Dostojevskog ili pak, bliže ovim prostorima, Krležinim sjećanjima na mirise iz agrarskog djetinjstva ili mističnim momentima iz Selimovićeve romana *Derviš i smrt*. Riječima Jamesa Millera: »Njegov telos i konačni cilj (...) bio je da se osjeti okupanim u ‚zaboravljenoj iskri primitivnog svjetla‘«, a interpretacijski važna postaju njegova uzimanja LSD-a na Zabriskie Pointu pri kalifornijskoj Dolini smrti ili pak opisi intenzivnih »iskustava tik do smrti« koja nastaju pariških ljetnih večeri kada nesretnog autora pokosi automobil (Miller, 2000:306, 250, 348).⁴

---

koje ona donosi kao i suptilnih veza svakog mišljenja o društvu sa društvenim miljeom iz kojeg dolazi.

⁴ Vidi i dokumentarac Davida Stewarta *Beyond Good and Evil* iz 1993. koji interpretacijski blisko prati Millerovu

Foucault i politička znanost...

Čitanja poput Millerovih mogu se, s jedne strane, činiti pretencioznima dok su ih, s druge strane, Foucaultovi prijatelji i sljedbenici očekivano napali kao tendenciozna i iskrivljujuća. Iako ona nisu bez osnove – dobro su argumentirana i izazovna te omogućuju različite interpretacijske momente poput povezivanja Foucaulta s religijom (Coffey, 1996:2; uz temu vidi također: Carrette, 2000) – taj tip združene hermeneutike života autora i ezoterične razine njegova djela ipak treba ostaviti po strani u istraživanju odnosa Foucaulta i političke znanosti. Umjesto toga, drugi je pristup da se njegova povijesna istraživanja uzmu ozbiljno. To znači da ih treba čitati na njihovoj doslovnoj razini, u osnovi kao društvenoznanstvene studije koje nude provjerljive činjenične iskaze unutar inteligibilnih teorijskih okvira. Ako se prvi pristup u fukoovskom idiolektu može označiti pristupom kušnje (*l'épreuve*), u kojemu subjekt otkriva istinu o sebi kroz izazivanje stvarnosti što se povezuje s različitim pravnim i društvenim ritualima, drugi podrazumijeva istraživanje (*l'enquête*), formu koja shvaća istinu kao korespondenciju i traži je u nekom obliku poklapanja iskaza s provjerljivim činjenicama. Istraživačko pitanje ovog teksta koji Foucaultu pristupa iz perspektive političke znanosti, koja kao i druge društvene znanosti pristupa »bitku« kroz formu racionalnog istraživanja, tada postaje što je upotrebljivoga Foucault ponudio za istraživanje politike i osmišljavanje intersubjektivno smislenoga političkog djelovanja.

Nakon što se u okvirima tog pristupa uzmu u obzir sve argumentirane kritike koje su ponudili oni koji barem donekle poznaju cjelinu Foucaultova djela, i nakon što se otpiše nesumnjivo prisutan »element retoričkog prenaplašavanja u kojemu je briljirao« (Wolin, 1998:722), ovaj tekst nastoji pokazati da je ostalo puno toga vrijednog za političku znanost u Foucaultovu opusu. Postavka od koje polazim nije ponekad izricana ambivalentna ocjena da je Foucault bio u krivu ali na briljantan način, nego da je, u osnovi, bio »u pravu«, razvijajući svoje teorijske uvide na originalnim interpretacijama bezbrojnih povijesnih činjenica koje su, kako je ispravno upozorio Veyne, ponajviše punile stranice njegovih poticajnih analiza i sate njegovih predavanja. Kritizirajući konvencionalno shvaćanje političke moći, Foucault je

---

biografiju, posebno na 26:35 i 33:30.

Foucault i politička znanost...

uputio snažan izazov političkoj znanosti. Problematizirajući autonomiju pojedinca doveo je u pitanje tradicionalne konstrukcije političkog subjekta, a upućujući na složen međuodnos moći i znanja postavio je i probleme normativnog utemeljenja političkih stavova i praktične orijentacije političkog djelovanja, iz kojih se teško ispetljati, ako isključimo putove površnosti naivne socijalne epistemologije koja bi znanje o društvu shvatila kao politički neutralno ogledalo društva ili fanatizma političke akcije koja decizionizmom otpisuje razmišljanje o posljedicama.

Kako ću točno u tim okvirima pristupiti Foucaultu? Premda bi analiza koja bi počivala na bibliometriji neke vrste bila zanimljiva, u tekstu nemam namjere empirijski trasirati Foucaultove utjecaje na političku znanost, mjereno traženjem citata i istraživanjem upotrebe Foucaulta u mjerodavnom izboru politoloških časopisa i analiza. Nemam namjeru ponuditi niti idiosinkrazijski izbor takve empirijske veze s nekim istraživačkim programima koji se povezuju s političkom znanošću, a koje bih smatrao vrijednima iako to daje korisne uvide u genealogije i transformacije operativnih pojmova političke znanosti (usp. primjerice Bevir, 2012). Neću, konačno, niti pokušati ozbiljno pratiti najnovije trendove i zavoje fukoovske industrije koju reprezentira specijalistički časopis *Foucault Studies*, odnosno sustavno razmatrati ili opravdavati političku znanost iz perspektive Foucaulta kao istraživača i njegovih sljedbenika. Namjera mi je bez ikakve pretencioznosti, kao politolog koji se, među ostalim, neko vrijeme bavi Foucaultom i o njemu predaje, prezentirati one ideje koje smatram važnima za istraživanje politike i koncipiranje političkog djelovanja.⁵ Pritom neću ponuditi

---

⁵ Jedna perspektiva koju se također može preuzeti, i bila bi svakako vrijedna zasebnoga prigodnog ili drugog teksta, jest sustavno sučeljavanje Foucaulta s drugim na ovaj ili onaj način utjecajnim političkim misliocima današnjice i novije povijesti. Nešto od toga ću, donekle i implicitno, razviti u tekstu, a ovdje mogu ponuditi tek nekoliko hermeneutičkih napomena koje upućuju na odgovarajuće reference za daljnje utemeljenje. Od uobičajenih povezivanja, usporedbi i suprotstavljanja, svakako je poticajno suočavanje s kritikom žižekovskog tipa (usp. Vighi i Feldner, 2007:88-98), koja je korisna jer nudi »dijagnozu aporija u Foucaultovu predstavljanju odnosa između moći i otpora« (Armstrong, 2008:21). Međutim, pritom se u konačnici ne mogu složiti s perspektivom prema kojoj Foucaultova analitika moći ili bilo koji relevantan aspekt njegova djela pokazuje da je on »anti-dijalektičar *par excellence*« (Žižek, 2000:253), kao ni sa nesumnjivo zavodljivom psihologizacijom, koja

apsolutizaciju jednog aspekta ili čak vremenske faze njegova istraživanja što sam učinio u jednoj ranoj kombinaciji preglednog rada i misaone vježbe (Petković, 2010), možda vođen zavodljivim aforizmom da je subjekt učinak moći. U tekstu ću ponuditi decentrirano tretiranje nekoliko važnih misaonih motiva, relevantnih u perspektivi političke znanosti, da bih u zaključku izvukao nekoliko sažimajućih poanti o Foucaultovom pojmu politike. Na kraju uvoda dužan sam još ukratko, bez pretenzije na bilo kakvu sustavnost ili temeljitu raspravu, izložiti svoje priručno razumijevanje političke znanosti s obzirom na to da je riječ o donekle

---

je razumljiva i bez poznavanja lakanovskog kategorijalnog aparata, da je njegov kasni rad »fantazmatska projekcija na Drugoga vlastite ideološke fantazije prostora slobodnog od traumatskog reza Realnog« (Žižek, 2006:424-425). Naime, na tragu njegovih samosporedbi s Frankfurtskom školom Foucaulta se bez sumnje može povezati s dijalektikom (Grant, 2010), a njegove analize etičkih iskustava antičke kulture sepstva nisu lišene konteksta, niti se mogu označiti kao vježbe u neopreznom eskapizmu (blisko čitanje drugih dvaju svezaka *Povijesti seksualnosti* to nedvojbeno pokazuje), premda etički »bijeg« u stilizaciju sepstva može biti kritiziran kao put u političku kooptaciju. Na žižekovsku se kritiku, dakako, nadovezuje tradicionalnija badjuovska militantnost i kasnija patronizirajuća politička pedagogija također otvarajući relevantnu kritičku perspektivu (vidi Badiou, 2012). Na toj se osnovi fukoovska pozicija naime može prikazati kao otupljujuće teorijsko petljanje koje zaustavlja političku promjenu. Kritika ontoloških osnova te i njoj srodnih pozicija koje dovode u pitanje konvencionalnu sliku o političkom subjektu, iz njihove nedostatne »dijalektičnosti« izvodi anarhično umnožavanje entiteta bez sposobnosti djelovanja: one su indiferentne, elitističke, aristokratske i u konačnici politički konzervativne (Cisney, 2014:36-37). Ovoj se kritici Foucaulta preko Deleuzea može dodati i socijalni ukras spominjanjem malograđanstva ili sličnim smještanjem misli u društveni milje u spomenutom žanru sociologije znanja. Ako se otpiše farsa zaoštrenog tona koji ta kritika katkad dostiže (a koja obilježava i neke Foucaultove nastupe, primjerice njegovu reakciju na Piagetove ocjene njegovih analiza), ostaje poanta da Foucault sa svojim koncepcijama otpora, »progresivne politike« i »sivim i strpljivo dokumentarističkim« genealogijama zasigurno nije politički mislilac masovne revolucije te da će u njegovim analizama korisna oruđa prije pronaći oni koji, sukladno svojem političkom senzibilitetu, smatraju da Koestlerovo *Pomračenje u podne* i Orwellova *1984* sadržavaju određenu poantu nego oni koji ih drže zastranjenjima. Na kraju, uz više ili manje produktivna sučeljavanja na ljevici, postoji literatura koja se bavi odnosom Foucaulta i liberalnih mislioca poput Rawlsa s obzirom na pitanja pravednosti (npr. Patton, 2013) te konzervativaca poput Taylora s obzirom na pitanja identiteta (npr. Weir, 2009) koja također može biti zanimljiva za temeljitu procjenu Foucaulta kao političkog mislioca.

---

kontroverznoj disciplini (takve su, uostalom, i etablirane građanske profesije poput medicine i prava u kojima se također natječu različite paradigme i pristupi).

Politička znanost je društvena znanost koja se uz pomoć različitih teorija i metoda bavi istraživanjem politike i političkim⁶, odnosno kolektivnim djelovanjem i odlučivanjem koje ima ili može imati javni karakter i epohalno se strukturira kao država, no pojavljuje se i oblikuje na različitim razinama političkog djelovanja »ispod« i »iznad« države. Među njezinim središnjim pojmovima mogu se izdvojiti moć, vlast, interesi, identiteti, institucije i konflikt, a poddisciplinarno se strukturira prema epohalnoj konstituciji vlastita predmeta što upućuje na njezine ideološke, odnosno diskurzivne veze s njim tj. s reprodukcijom moći i poretka. Uz političku teoriju koja se bavi apstraktnijim pojmovnim operacijama i normativnim promišljanjima i bliska je političkoj filozofiji⁷ te metodologiju, obično se, premda uz prijepore i različite »barokne« kontekstualne dodatke, kao poddiscipline političke znanosti danas navode nacionalna politika, komparativna politika i međunarodni odnosi te javne politike koje na tragu ideja Harolda Lasswella imaju nešto interdisciplinarniji karakter te pragmatičnu orijentaciju analize za politiku (*analysis for policy*) tj. onoga što u pravu odgovara *de lege ferenda* dimenziji. Premda akteri međunarodnih odnosa nisu samo države; premda

---

⁶ Pojam se obično vezuje uz njemačkog pravnika i političkog teoretičara Carla Schmitta i kvaziantropološko shvaćanje »političkoga« (njem. *das Politische*, engl. *political*, franc. *le politique*) kao egzistencijalnog suprotstavljanja između prijatelja i neprijatelja koje se u konačnici može kodirati kao rat (usp. Schmitt, 2001, 2007), ali se pojavljuje u različitim interpretacijama, mekšim varijantama ili jednostavno upućuje na bitno konfliktualni aspekt politike. Foucault je bio kritičan prema francuskim recepcijama ovog pristupa te ga je smatrao paušalnim i zakrivajućim s obzirom na kapilarne operacije moći i tehnike upravljanja, o čemu će nakratko biti govora u dijelu teksta o guvernetalnosti.

⁷ Značenje termina politička teorija ne mora označavati samo sekundarnu znanstvenu aktivnost tumačenja i objašnjavanja nego i racionalni politički program koji formuliraju politički akteri koji imaju jasne ideje o strukturi i ciljevima poretka u okvirima nekog diskurzivnog sustava s kojim operiraju. Usp. primjerice Neumannovo (2012:399-406) retoričko pitanje iskazano na kraju njegove analize nacionalsocijalističkog poretka kojom nacizmu negira bilo kakvu (racionalnu) političku teoriju: »Ima li (nacistička) Njemačka političku teoriju?«. Ova ambivalencija upućuje na aktivistički karakter političke znanosti o čemu raspravljam malo niže i također je važna u okvirima rasprave o Foucaultu.

komparativna politika ne vrši usporedbe samo među nacionalnim državama; i premda se nacionalna politika također pokazuje višerazinskom, ta će struktura u osnovi uputiti na još uvijek aktualnu podijeljenost svijeta na nacionalne države, unatoč projektima nadnacionalnog integriranja s različitim razinama efektivnosti i legitimiteta poput aktualnog europskoga, koji se barem privremeno ne uklapaju u naznačene okvire.

Ovoj skici, iz koje je već jasno da je Foucault svojim konceptima i istraživačkim temama, morao dospjeti u srce interesa političke znanosti, treba pridodati dvije relevantne napomene – o aktivističkim potencijalima političke znanosti i o važnosti interdisciplinarnosti u shvaćanju politike. Prva je na tragu Gramscijeve filozofije prakse sažete u poznatoj agitacijskoj paroli o mržnji spram indiferentnih za politiku. Gramsci je u *Zatvorskim bilježnicama* eksplicitno koristio pojam političke znanosti (*scienza politica*), pridajući joj konkretni, »organski« karakter nasuprot »filozofijskoj spekulaciji«. Uputio je pritom i na znatno širi pojam države kao njezina predmeta, shvaćene kao »cijeli kompleks praktičnih i teorijskih aktivnosti s kojima vladajuća klasa ne samo opravdava i održava svoju dominaciju, nego uspijeva zadobiti aktivni pristanak onih kojima vlada« (Gramsci, 1999:504). »Borbeni« karakter političke znanosti uz poimanje znanja kao onoga što transformira spoznajućeg subjekta i širi pojam države važni su motivi u fukoovskoj perspektivi koja se kao i politička znanost, drugo, očekivano povezuje s interdisciplinarnošću.⁸ Ozbiljno razumijevanje kolektivnog djelovanja i svih njegovih problema nužno je interdisciplinarno. Ono profitira od razumijevanja javnog

---

⁸ Gramscijevu izjavu izrečenu na istom mjestu da »sve što je doista važno u sociologiji nije ništa drugo nego politička znanost« ne treba shvatiti površno, kao nominalni borbeni poklič u korist politologije. Disciplinarne granice na razini kontingentnih nomenklatura su manje važne, pa u tom smislu i »sociologija« može preuzeti ulogu »političke znanosti« u stvaranju politički relevantnog znanja. Gotovo je suvišno napomenuti da je i Gramsci jedan od autora čiji se koncepti, politička dispozicija pa i životopis uspoređuju, suprotstavljaju, ali i povezuju s Foucaultovim u pokušaju da se stvori plodan teren za razumijevanje i oblikovanje politike. Aktualnosti i novijem razvoju ovog interesa može posvjedočiti i najava jednog interdisciplinarnog zbornika u pripremi koji namjerava snažnije povezati ove mislioce koje se tradicionalno suprotstavlja s obzirom na shvaćanje politike i političkog djelovanja izraženo prepoznatljivim pojmovima mikropolitike i hegemonije (Kreps, 2015).

Foucault i politička znanost...

prava, filozofije, povijesti, psihologije i različitih oblika znanja koji diskurzivno informiraju političko djelovanje. Dakle, nije mi se ideja u ovom prilogu strogo zatvoriti u okvire jedne discipline nego prezentirati Foucaultove ideje koje su relevantne ne samo za političku znanost, političku sociologiju ili čak društvene i humanističke znanosti općenito nego su zanimljive za shvaćanje politike kao predmeta koji se tiče svih građana pa su od potencijalnog interesa svim mislećim subjektima koji politički djeluju bez obzira na disciplinarnu ladice u koje će se identitetski i stvarno smjestiti.

Da zaključim uvodni dio, premda bi se iz nešto naglašenije strukturalističke perspektive *Riječi i stvari* (Foucault, 1966) moglo s veoma dobrim razlozima postaviti pitanja o smislu društvenih i humanističkih znanosti, kao i odnosa političke znanosti s njima, ovdje zauzeta perspektiva je, u konačnici, prizemnija i ne ulazi u dugotrajne epistemičke pomake pitajući se kako suvremena politička znanost može izgledati Foucaultu. Umjesto toga, pred sudom političke znanosti kako je prikazana, Foucault nam se pokazuje kao priručna autorska kratica koja upućuje barem na sedam zanimljivih motiva koje ću redom zahvatiti. To su: politizacija nepolitičkoga, genealogija kao jedna od istraživačkih metodologija političke znanosti, politizacija znanja, analitika moći, guvernamentalnost, analiza subjektiviranja uz ontološki pomak prema tehnologiji te hiperaktivni pesimizam kao vodič za praktični politički angažman. Nakon što ih prikažem i o njima raspravim zaključit ću s kritičkom skicom Foucaultova poimanja politike koje se ukazuje na prikazanim osnovama.

2. Politizacija nepolitičkoga

Foucaultova voluminozna disertacija koja je izazvala oprečne reakcije, bavila se povijesnim lomovima u tretiranju ludila u okcidentalnoj civilizaciji. Njezina tematika nastavila se na njegove ranije višestruko revidirane publikacijske napore o »mentalnoj bolesti« i kritiku ideje »metapatologije« (Foucault, 1962:3-17), a njezinom objavom (Foucault, 1972), premda inicijalno ne kod željenog najprestižnijeg francuskog izdavača i u obliku u kojem je htio (Eribon, 2011:178-183, 216-217), postavio se jasno na intelektualnu kartu Francuske. Bavljenje marginalnim i isključenim postalo je ponavljajućom temom njegovih analiza koje su

se 1970-ih bavile »abnormalnima« (Foucault, 1999), zločincima, delinkventima i povijesnim lomovima u kaznenoj politici s obzirom na promjene struktura moći (Foucault, 1975, 2013), odnosno oblikovanjem marginalnih seksualnosti s obzirom na diskurse i konstelacije moći (Foucault, 1976). Novost se nije nalazila u samim temama nego u načinu na koji ih je Foucault tretirao. Sitne borbe, opskurni podatci i veoma bogati arhiv povezivali su događaje i odnose u odabranim tradicionalno depolitiziranim područjima s operacijama moći. Kod njega nije bila riječ o u osnovi moralističkoj teoriji etiketiranja ili stigmatizacije ili o naivnoj tezi o društvenoj konstrukciji⁹ nego o isticanju konflikta i moći u ovim područjima. Jedna ranija serija predavanja na Collège de Franceu upravo se u toj prizmi vratila staroj temi »ludila« (Foucault, 2003). Foucault nije tvrdio da su »delinkvent«, »mentalni bolesnik« ili »homoseksualac« proizvoljni konstrukt nego su njegove analize nastojale pokazati kako se ti i drugi identiteti diskurzivno oblikuju kroz djelovanje moći koja prožima cijelo društvo. Time je na analitički upotrebljiv način za političku znanost razbijeno uobičajeno depolitizirajuće kodiranje između konvencionalnog svijeta politike, koji se vezuje uz nominalne političke institucije i djelovanje političkih aktera, i različitih društvenih područja koja se nalaze u sferi nepristranog strukovnog tretiranja tj. prema popularnoj sintagmi, prošireno je »područje borbe«.

Otvaranje subpolitičkih područja za političku analizu popratilo je nekoliko stvari koje valja primijetiti. Jedna je dovođenje u pitanje scijentifikacije, barem u nekim područjima znanstvenih aktivnosti. Svoj udar na Prosvjetiteljstvo i mitove o svekolikoj racionalizaciji Foucault formulira ovako: »univerzalnost našeg znanja stečena je po cijenu isključivanja«. ¹⁰ Ispovijedana tolerancija okcidentalnih društava pokazuje se opresivnom, a u Foucaultovim mislima, koje upućuju poziv na napore za političku emancipaciju, mogu se prepoznati ideje

---

⁹ Kada je u poznatome intervjuu upitan je li homoseksualnost urođena ili društveno konstruirana, Foucault je izjavio da ne želi trgovati s mnijenjima (Foucault, 1998:142).

¹⁰ Navod iz intervjuja koji je Fons Elders (1971:4,40) napravio za dokumentarni film o Foucaultu u njegovu stanu u rujnu 1971., uoči poznate polemike Foucault-Chomsky koju je moderirao.

Frankfurtske škole koje su mu, unatoč svim razlikama, bile bliske (Foucault, 1994c:72-77).¹¹ O ovome motivu treba raspraviti uz dozu trezvenosti čemu posvećujem treću točku koja se bavi politizacijom znanja. Drugo, Foucaultov manevar, bez obzira na sve napetosti koje se mogu ukazati – primjerice, one između Foucaulta i feminizma (Heyes, 2013) – načelno otvara prostor i nudi ideje različitim disciplinama i orijentacijama za istraživanja operacija moći u različitim područjima koja se zanemaruju ili depolitiziraju, politički mistificiraju, označavaju kao zadana ili privatna i stoga su često izložena parapolitici tih disciplinarnih operacija.¹²

3. Genealogija

Svoja istraživanja iz 1960-ih, ponajviše ona o porijeklu znanosti o čovjeku (Foucault, 1966) koja su ga promovirala u jednu od vodećih akademskih zvijezda Francuske, ali i ona o ludilu te o »rađanju klinike« (Foucault, 1963), Foucault je krajem 1960-ih privremeno formalizirao kao »arheologiju« (Foucault, 1969), ne pretendirajući na to da su sva navedena djela odgovarala tom istraživačkom programu. Arheologija je opisana kao neka vrsta iskapanja disperziranih diskurzivnih formacija koja se nastoji razlikovati od strukturalizma, odnosno zanimaju je pravila tvorenja iskaza (*l'énoncé*) i organizacija diskursa u pojedinim povijesnim razdobljima. Foucaultova je poanta, polemički upućena »agorafobima povijesti i vremena«, bila da se diskursi ne mogu svesti na zatvorene i uredne sustave razlika. Nasuprot tome, riječ je o praksama koje se ne poklapaju s opusima autora, granicama znanstvenih disciplina ili nekim drugim površinskim zadanostima, a njihovu promjenu obilježavaju rupture, a ne kontinuiteti. Međutim, već iz inauguralnog predavanja na Collège de Franceu iz prosinca 1970. (Foucault, 1971a) i prve serije predavanja koja polazi od ničeanske kritike aristotelovske pozicije (Foucault, 2011), postaje jasno da se Foucault okreće istraživanju moći i stavlja diskurs u širu konstelaciju odnosa. Taj metodologijski pristup, u koji se mogu uklopiti

---

¹¹ O odnosu Foucaulta i Kanta (i Prosvjetiteljstva) koji se također otvara u ovoj perspektivi, vidi u Passerin d'Entrèves, 1999; Taylor, 2003; Hendricks, 2008.

¹² Usp. Spargo (1999) za jedan pristupačan pregled Foucaultova utjecaja na »*queer* teoriju« ili pak Nichols, (2010) za utjecaj Foucaulta na postkolonijalne studije.

Foucault i politička znanost...

njegova istraživanja iz 1970-ih o rađanju zatvora i povijesti moderne seksualnosti, nazvao je genealogija.

Genealogija je zbunjujuć pojam. Slično kao i Kuhnova paradigma za koju je Margaret Masterman (1970) u pedantnome prilogu izbrojala čak 21 značenje, Foucaultova genealogija nema sasvim čvrstu jezgru, odnosno ne upotrebljava se uvijek na isti način i s istim naglaskom. Dodatno zbunjuje to što se njezino značenje bitno razlikuje od uobičajenih povijesnih genealogija poput one biblijske ili obiteljske kojima se dokazuje sakralno podrijetlo ili prenosi patrimonij jer Foucaultova genealogija ukazuje na kontingencije povijesti i diskontinuitete (Spiegel, 2001). Njezina najsnažnija konotacija je, dakako, Nietzscheova polemika *Uz genealogiju morala* u kojoj Nietzsche kritizira (bivšeg) prijatelja Paula Réea koji se »psiholozima engleskog tipa« pridružio u nedostatku povijesnoga osjećaja. Ta Nietzscheova troesejna rasprava među ostalim upućuje na to da se sadržaj moralnih pojmova mijenja u povijesnim borbama, kao primjerice i značenje kažnjavanja koje je istraživački toliko preokupiralo Foucaulta. Dok je Foucaultovo inauguralno predavanje na Collège de France procedurama prorjeđivanja i unifikacije diskursa kroz vanjsku i unutarnju kontrolu, (još uvijek u povojima) analitički suprotstavilo »genealoški aspekt« zbiljskog oblikovanja diskursa, tj. njegova disperziranog formiranja (Foucault, 1971a), Foucaultov esej o Nietzscheu i genealogiji počeo je s rečenicom da je genealogija »siva, pedantna i strpljiva« u dokumentiranju povijesnih palimpsesta (Foucault, 1971b). Taj niz metafora, uputio je ne samo na zahtjevnost »prašnjavoga« arhivskog rada nego i na oprez u učitavanju suvremene teleologije u povijesnu situaciju te na važnost lokalnih događaja i đavolskih detalja koje istraživač može olako pomesti ako operira s općenitim povijesnim shemama. Dakle, osim što je genealogija »analiza lokalnih diskurzivnosti« koji se nastavlja na arheologiju utoliko što izbjegava veličanje uloge povijesnih ličnosti, shvaćajući se kao »oblik povijesti koji može objasniti konstituciju znanja, diskursa, domena objekata itd. bez da se referira na subjekt« (Foucault, 1980:85, 117), kao bitne momente genealogije možemo izdvojiti tri njezine karakteristike: neku vrstu alternativne metafizike, njezin politički aspekt i metodologijsku dimenziju u užem smislu.

Foucault i politička znanost...

Prvo, njezino je geslo ono o »sramnim izvorima« (*pudenda origo*) – sitnim i beznačajnim počecima stvari koje, poput snježne lavine, kasnije dobiju veliki zamah – no koje odbacuje sam pojam izvora u smislu linearnosti i singularne točke podrijetla nekog razvoja događaja. Igru riječi koja zahvaća taj pomak Foucault je ponudio u spomenutom tekstu o Nietzscheu koji je, kao i uvodno predavanje na Collège de Franceu, obilježilo odavanje počasti preminulome hegelijancu i Foucaultovome katedarskom prethodniku na spomenutoj instituciji – Jeanu Hyppoliteu. Za razliku od izvorišta (*Ursprung*), Nietzschea zanima podrijetlo (*Herkunft*) što za Foucaulta podrazumijeva nimalo linearne slučajnosti, greške, lomove, poraze i pobjede, a slična konstelacija obično obilježava i nastanak, odnosno formiranje neke zamašnije povijesno-političke pojave (*Entstehung*). Udarana sintagma je pritom ona stvarne ili efektivne povijesti (*wirkliche Historie*) koja se suprotstavlja grčkoj i kršćanskoj metafizici. Paradoksalno, kako se daje iščitati iz spomenutoga uvodnog predavanja (Foucault, 1971a), posrijedi je antihegelijanski hegelijanizam. U mišljenju protiv Hegela svejedno se ukazuje ono hegelovsko, kako će Foucault reći, a taj je filozofski avetnjak i Foucaultu »podmuklo blizak«, barem kao odsutno »ime oca« (Vrbanc, 2011) koji ga sluša, kao i njegov učitelj Hyppolite kojega više nema. Kretanje povijesti prestaje biti kontinuirano samokretanje i postaje realističniji niz lomova i borbi smještenih u konkretna društva, s konkretnim pojedincima koji su uhvaćeni u ta kretanja, a Foucault se misaono nastavlja na niz korektiva hegelijanstvu koje je shematski istaknuo (Marx, Fichte, Bergson, Kierkegaard i Husserl). Ova kritika povijesne univerzalnosti ujedno nas vraća prvome motivu afirmacije marginalnog.¹³

---

¹³ Ne treba smetnuti s uma bitne razlike između Nietzschea i Foucaulta koje je sugerirao Brian Leiter, američki filozof i teoretičar prava koji slovi za vrsnog poznavatelja Nietzschea. Dok Nietzsche još uvijek izravno raspravlja o čovjeku u svojstvu naturalista i psihologa koji prodire u prirodu subjekta, Foucault je u tom pogledu ciničan iz čega proizlazi da je Nietzsche još uvijek teoretičar »prvog reda«, a Foucault teoretičar »drugog reda«, ne u značenju kvalitete nego u smislu toga da ga ne zanimaju istinska priroda dobra, zla, morala, savjesti i čovjeka nego povijesne konstelacije diskursa i moći u kojima se zahvaćanje tih stvari pokazuje kao ulog u borbi (usp. Leiter, 2004).

Drugo, ničeansko pitanje o koristi i štetnosti povijesti za život koje Foucault preuzima pomaže da se skicira drugi aspekt genealogije, a to je da je ona »protu-sjećanje«, odnosno »skup eruditskih znanja i lokalnih sjećanja koji nam dozvoljava da uspostavimo povijesno znanje o borbama i da to znanje danas taktički upotrijebimo« (Foucault, 1980:83). Riječ je o svjesnoj politizaciji povijesti koja podrazumijeva politički angažman, postulirajući povijest kao »povijest sadašnjosti«. To ne znači da povijest postaje manihejska borba u stilu američkih filmova koji će, u stilu *Noći u muzeju*, bilo koje povijesno razdoblje lako pretvoriti u moralku za američku djecu i paradigmatički kaubojski film, nego da iskapanjem zaboravljenog i zakopanog, oživljavanjem »sivoga«, kroz istraživanje na vidjelo dolaze nove političke mogućnosti, konceptualne i taktičke. Unatoč tome što je istraživao promjene dugog trajanja (*longue durée*), Foucaultova istraživanja nisu se pretplatila na politički nemoćni strukturalistički determinizam.

Na kraju, metodologijski gledano, genealogija donosi širi fokus od diskursa na koje se usmjerila arheologija. Foucault upotrebljava pojam dispozitiva ili aparata (*dispositif*), upućujući na »(...) heterogeni skup koji se sastoji od diskursa, institucija, arhitekturnih formi, regulatornih odluka, zakona, upravnih mjera, znanstvenih izjava, filozofskih, moralnih i filantropskih iskaza – ukratko, rečeno jednako kao i neizrečeno. To su elementi aparata. Aparat je sustav odnosa koji se može uspostaviti između tih elemenata« (Foucault, 1980:194). Premda je niz uobičajeno barokne naravi, njegova je središnja ideja da se istraživanje ne suzi na tekstualno u užem smislu, jasna i logična u okviru povijesti kao minucioznoga političkog istraživanja promjena u konstelacijama moći što politička znanost ne može nego prigrliti.¹⁴

---

¹⁴ Riječ je o razlici u naglasku: fokus koji ovaj tekst stavlja na genealogiju ne obezvrjeđuje nužno arheologiju, u okvirima političke znanosti ili općenito. Premda je i to u određenim okvirima legitimno, arheologiju također ne treba shvatiti kao »prašnjavo« arhivsko objašnjavanje regularnosti diskurzivnih formacija od puko povijesnog interesa. Umjesto toga, arheologija je također shvaćena kao »borbeni sport«, dakle ne samo metoda nego i potencijalna taktika, koja razotkriva »stratifikaciju sadašnjih znanja« (Strauser, 2004:§§ 13, 15). Ona ne gradi spomenike nego ima kritičku funkciju razgradnje tradicija i disperziranja uobičajenih poimanja subjekta. Te

4. Politizacija znanja

Politizacija znanja dovodi one koji zastupaju radikalnije varijante te tvrdnje u nezgodnu situaciju da potkopavaju vlastite iskaze: ako je znanje učinak moći, onda ono ne vrijedi previše po sebi, nego je vrijednost nekog iskaza tek funkcija moći, u skladu sa starom *might-is-right* devizom zakona džungle. Bez obzira na ono što iskazi tvrde, postavljaju se sociološka pitanja u kojoj su funkciji, uključujući sam iskaz tome da je znanje političko ili da je učinak moći, koji ne bi trebao izbjeći vlastitom opsegu slično kao i iskaz onog zloglasnog Krećanina koji laže da svi Krećani lažu. Uglavnom, riječ je o dobro poznatome skliskom terenu na kojem tradicionalno profitiraju radikalni skeptici unedogled postavljajući nezgodna pitanja. Kako izaći iz tog tjesnaca?

Mislim da dvije izjave mogu pomoći da se suvislo strukturira rasprava o politizaciji znanja i njenoj povezanosti s moći u kojoj je Foucault po momo sudu dao vrijedne poticaje. Prva je izjava fizičara Alana Sokala, dana nakon što je potonji uspješno podvalio svoj parodijski tekst o »transformativnoj hermeneutici kvantne gravitacije« u časopis *Social Text*: »ukoliko netko misli kako su zakoni fizike puka društvena konvencija pozivam ga da ih pokuša nadići skokom kroz prozor moga stana. A živim na dvadeset i prvom katu« (Sokal, 2002:96). Smisao tog iskaza jest da zakoni fizike, kao i mnogošto drugo čime se bave prirodni znanstvenici, nisu društvena ili politička konvencija nego izraz nekog poretka stvari koji se ne može mijenjati ovisno o volji subjekta, poziciji govornika, konstelaciji moći itd. Druga je Foucaultova izjava, dana u kontekstu bavljenja poviješću kaznene politike, da je kriminologija iracionalno brbljanje (usp. Foucault, 1975:355, 1980:47). Foucaulta je sablaznio nizak epistemički status

---

manevre Foucault u još jednom paradoksu uspijeva programatski spojiti s »progresivnom politikom«: to je politika koja odbacuje »transcendentalnu teleologiju« i »taumaturgijsku ulogu političke prakse« koja bi stvarala znanost iz ničega, pukom političkom voljom. Ona se poziva na povijesne uvjete i posebna pravila određenih diskurzivnih praksi. Pritom »subjekt nije univerzalni operator svih transformacija«, pa u konačnici i »nije važno tko govori kad je nešto rečeno«. Deklarirana politička pozicija arheologije koju Foucault izražava u svibnju 1968. odbacuje transcendenciju, prihvaća složenosti i nesigurnosti egzistencije, uz dramatičnu evokaciju mogućnosti da je arheolog »ubio Boga pod teretom svega što je rekao« praćenu gorkom utjehom da pritom nije »stvorio čovjeka koji će od njega dulje živjeti« (Foucault, 1991a:65-72).

---

te aktivnosti kojoj je često nedostajalo elementarne racionalnosti. Izjava je dana nakon dugog bavljenja konkretnim povijesnim materijalima, a valja je smjestiti u okvire studije koja je nastojala pokazati da je prvo moć sputala prijestupnike da bi oni, po rađanju zatvora, postali objektom znanja. Na razini priručne ilustracije, zločinci su morali doći u zatvor i biti podvrgnuti disciplinarnim procedurama da bi Lombroso mogao donositi znanstvene zaključke povezane s frenološkim mjerenjima lubanja »rođenih delinkvenata«.

Ove su tvrdnje ilustrativne naravi. Sociolozi znanosti koji se ozbiljno bave istraživanjem konkretnih istraživačkih praksi prirodnih znanosti vjerojatno bi mogli nešto reći o odstupanju tih praksi i s njima povezanih iskaza od racionalnog ideala. Jednako tako, mogle bi se naći provjerljive tvrdnje i znanstveni prinosi autora koji djeluju u dugoj tradiciji kriminologije. Poanta je, međutim, da cijeli niz društvenoznanstvenih i humanističkih disciplina, premda one mogu davati empirijski provjerljive iskaze unutar određenih diskursa, ustvari govori o promjenjivom predmetu kojeg su one same dio, a čak i one koje to ne rade, ovise o društvenom zaleđu da se razviju u smislu financija, logistike, moći i vrijednosti. Kao što se kriminologija mijenja ovisno o interesima i politikama, tako se – premda su njihovi zaključci u pravilu bitno različiti – fizika odaje napretku kada, recimo, politika treba atomsku bombu da bi porazila neprijatelja. Foucaultovim riječima, izraženim kao formula koja vrijedi za društva općenito, koja su prožeta »odnosima moći«, a posebno za »naše« društvo: »Nema vršenja moći bez određene ekonomije diskursa istine koji funkcionira unutar moći, proizlazi iz nje i vrši se kroz nju. Podložni smo moći kroz proizvodnju istine i ne možemo vršiti moć osim kroz proizvodnju istine« (Foucault, 1997:22). Kao što nema odnosa moći bez »ekonomije istine«, a moć se racionalizira i povezuje s diskursima da bi bila podnošljiva, tako nema ni znanja bez pretpostavki u poretku moći. Ako je atomska bomba dokaz toga u području tehnologijski primijenjene fizike, svaka medicinska dijagnoza može to pokazati kad je posrijedi područje biomedicinskih znanosti (nasuprot primjerice tvrdnjama travara ili stručnjaka za akupunkturu), a norma kaznenog zakona, utemeljena u kriminologijskim i penologijskim promišljanjima, za znanosti koje se, kako je to na hrvatski prevedeni Aristotel sročio, bave

»ljudskim stvarima«. Znači li to da je doseg tvrdnje o politizaciji znanja univerzalan ili time dobivamo tek površnu tautologiju?

Osim što, kako je naznačio uvod ovog teksta, postoje različite procedure proizvodnje događaja i istine o njima – tzv. aleturgija po analogiji s dramaturgijom (usp. Foucault, 2000, 2008; Prado, 2006) – čini mi se da istraživačko znanje, kao i spoznaja po kušnji, ovisi o odnosima moći. No to se uvijek treba precizno empirijski pokazati i tek potom ima kritičku i emancipacijsku funkciju, inače nema previše smisla. Na tim se osnovama dobiva dobar naputak za primjenu Foucaulta u politološkim istraživanjima. Da ne bude nesporazuma, Foucault nasuprot nekim predrasudama nije bio radikalni konstruktivist. Slično kao i Derridaova (1967:226, 233) izjava iz *Gramatologije*, da »nema ničega izvan teksta« (*il n'y a rien hors du texte*) kojom se odbacuje iluzija stvari po sebi (*le mirage de la chose même*), njegovi su teorijski iskazi bili dekontekstualizirani i pogrešno protumačeni, često ishitreno ili čak maliciozno (što u jednoj razmjeni akademskih taština nije propustio učiniti ni sam Foucault, usp. Eribon, 2011:213-214). Kao što se pogrešno čitanje prethodne izjave svelo na iskaz »sve je tekst« umjesto na »sve stvari dobivaju značenje unutar neke vrste teksta«, tako se i uzajaman odnos znanja i moći apsolutizirao u univerzalnu karikaturu i iskrivljavao u iskaz »sve je moć, a znanje je tek proizvoljna konstrukcija odnosa moći«. Foucaultova izjava o ludilu, tamo gdje uspoređuje svoju poziciju s fenomenološkom (»Ludilo postoji, ali ono nije stvar«), dovoljno jasno govori o tome: premda on to izbjegava, smatra da se može u određenom smislu reći da ludilo »ne postoji«, no to nipošto ne znači da ono »nije ništa« tj. kako god to izrazili, pojava u smislu empirijskog supstrata postoji, samo što se drukčije uokviruje kao objekt znanja (Foucault, 2004a:121-122, 135; vidi i u Harcourt, 2008:2). Kao i što, analogno tome, postoje nasilje i različite seksualne orijentacije, no termini, implikacije, vrednovanja i diskurzivna uobličavanja tih pojava variraju. (Banalan je i dobro poznat primjer homoseksualnosti koja za psihijatriju malo jest, pa malo nije bolest; slično je i s inkriminacijama različitih vrsta ponašanja.)

Poanta je u tome da fukoovski disponiran politički analitičar koji traži politizaciju znanja i istražuje njegov odnos s moći p(r)okaže konkretnu konstelaciju tih odnosa i pretpostavke politizacije izraženo, primjerice, pitanjima poput ovih: zašto se tretiranje ludila u doba klasicizma mijenja ili zašto zatvor opstaje unatoč njegovoj neučinkovitosti, što omogućuje psihijatrima da donesu odluke o zatvaranju («prisilnoj hospitalizaciji») ljudi iako se ti ljudi tome protive, zašto toliko pričamo o seksu, a čini nam se da smo izloženi represiji? Veyne je bio u pravu: Foucaulta su ponajprije zanimale činjenice. Teret dokaza je na onome koji želi pokazati politiku nekog oblika znanja; on mora pokazati konkretnu politizaciju, što je i pretpostavka na osnovi koje je Foucault u arheologiji znanja ipak zadržao pojam ideologije prema kojemu je, što ovdje vrijedi napomenuti, inače bio skeptičan jer potonji podrazumijeva razliku između (istinite) znanosti i (lažne ili iskrivljujuće) ideologije, a osim što upućuje na istinu, upućuje i na odnos baze i nadgradnje te pretpostavlja pojam djelujućeg subjekta (Barrett, 1991:123 i passim).

Ako bih trebao sažeti vrijednost ovog motiva, nadovezujući se na prvi, konstruktivna opcija bila bi da se, slično različitim marginalnim iskustvima, argumentirano politiziraju oblici znanja koji tome doista i podliježu (možemo pričati o tome koliko želimo, ali ta priča ne mijenja činjenicu da bačena atomska bomba uništava i ubija što, dakako, ima i određeni teorijski opis na razini zakona fizike). Analiza diskursa primijenjena u političkoj znanosti može poslužiti da se temeljito istraže tekstovi, genealogija da se smjeste i povežu s aparatima moći i društvenim borbama – da se objasni raspodjela uloga subjekata, šira važnost i pretpostavke tih borbi. Primjerice, mislim da bi politika psihijatrije u Hrvatskoj koju je na vidjelo iznijela opširna rasprava između kompetentnog renegata unutar sustava i različitih umnogome logički insuficijentnih reakcija establišmenta i zainteresiranih strana podlegla takvoj analizi.¹⁵

---

¹⁵ Riječ je o recentnoj seriji od pet tekstova psihijatra Roberta Torrea koji najavljuju njegovu kritičku knjigu o psihijatriji. Tekstovi su feljtonirani u dnevnim novinama, redakcijski kategorizirani kao pamflet i uokvireni na tautološki način, kao »Prava istina o psihijatriji«. U tekstovima se pojavljuju prepoznatljivi fukoovski motivi drukčijeg dušobrižništva i nošenja s patnjom kroz kršćanske subjektivirajuće institute poput ispovijedi i pokore, a izazvali su brojne reakcije pri čemu na temeljnu i poprilično jasnu tezu – da je problem u tome što je, unatoč

Dakle, barem za potrebe političke znanosti, znanje koje se politizira je »znanje« pod navodnicima. *Non Foucault supra grammaticos*, a na razini poznate dosjetke: ako je psihotičan onaj tko misli da su dva i dva pet, a neurotičan onaj tko zna da je rezultat četiri, ali je ljut zbog toga, fukoovska politička znanost ne zapada u psihoze, nego ostaje na terenu ispravljanja neuroza (uz racionalan »psihotički« oprez kada su posrijedi normativne osnove: ako je znanje fragilno i ne zahvaća istinu, s čim se slažu i lučonoše racionalizma poput Karla Poppera, treba biti oprezan s normativnim osnovama koje na tom znanju nužno počivaju). Upravo je to rješenje paradoksa koji se dobiva kada se sa gore navedenom rečenicom o postojanju ludila kombinira poznatija tvrdnja, o njegovu »nepostojanju«: »Ludilo se ne može naći u sirovom stanju (*l'état sauvage*). Ludilo ne postoji nego u pojedinom društvu; ono ne postoji izvan oblika razuma (*formes de la sensibilité*) koji ga izoliraju i oblika odbijanja koji ga isključuju ili zarobljavaju« (Foucault, 1994a:169).

5. Analitika moći

Iako su Foucaultove rasprave o moći – i, što je važnije, analize u kojima primjenjuje svoje postavke; ili, točnije, analize na osnovi kojih ih rekonstruira – vjerojatno najvažniji prinosi političkoj znanosti, toliko su poznate da ću se ograničiti na rudimentarnu i pomalo eliptičnu rekapitulaciju. Foucault, kao što je jasno iz dosad rečenog, bio je nominalist. Moć je shvaćao kao naziv za strategijsku situaciju u nekom društvu, a ideje i metode za analizu moći formalizirao je u prvome svesku *Povijesti seksualnosti* koji kasnije nije razvio prema izvornom nacrtu (Foucault, 1976). Sukladno metodologijskim idejama za genealogiju – o niskim izvorima i lokalnim borbama – ne čudi što moć potencijalno dolazi odasvud, prožima društvene odnose i nije svedena na institucije političke vlasti, djelovanje snažnih interesa i nominalnih političkih aktera. Ona je imanentna u diskursima znanja, kako je već naznačeno,

---

nejasnoj etiologiji »duševnih bolesti«, došlo do sniženja dijagnostičkog praga poremećaja, proliferacije novih dijagnoza i psihijatrizacije normalnosti – nije ponuđen suvisao odgovor: »Psihijatrija je danas gdje su ostale grane medicine bile prije više od stotinu godina: u fazi definiranja poremećaja kojima se bavi kroz sindrome znakova kojima pretpostavlja da se ovi javljaju, a nažalost nikako još ne po njihovim uzročnicima ili patofiziološkim mehanizmima nastanka« (vidi Torre, 2014a, 2014b itd.).

Foucault i politička znanost...

a njezine strategije povezuju se i grade zajedno s taktikama bez izravna transfera između dvije razine; diskursi otvaraju mogućnosti za različite taktičke operacije što ih čini »taktički polivalentnima«, a odnosi moći su promjenjivi i uključuju različite obrate, otvarajući prostor za kreativno taktičko promišljanje otpora (usp. de Certeau, 2002). Poanta te konceptualizacije dalekosežna je za političku znanost: prema jednoj od citiranih rečenica iz studije, u »političkoj misli i analizi nismo još odrubili glavu kralju« (Foucault, 1976:117).

Foucaultova povijesna analiza konstitucije disciplinarnog društva prema modelu panoptizma nastojala je pokazati da je iz niza izvora došao niz efikasnih tehnika – poput kontrole vremena kroz rasporede, klasificiranje subjekata kroz ispite, kontrolu prostora kroz arhitekturu itd. (vidi opsežnu analizu u: Foucault, 1975) – koje su se u nekoj vrsti evolucijske selekcije međusobno povezale te su preuzete od različitih organizacija, uključujući državni aparat, omogućivši nastanak disciplinarnog društva koje je utjelovio i razvio zatvorski sustav. Posrijedi je takozvana anatomomoć ili anatomopolitika tijela kojoj je cilj bio dresirati pokorne subjekte. Benthamov (1787) panoptikon, arhitekturni sustav koji minimizira troškove nadzora, u smislu povijesnih preteča može se povezati s leprozorijima kao metodama kontrole i isključivanja okuženih, i tehnikama imobilizacije i kontrole grada koji je zahvatila epidemija kuge kao društvenom tehnologijom za nošenje s tom povijesno visoko zaraznom i fatalnom bolešću. On nije samo »onirički san« nego ideal funkcioniranja moći koja se ostvaruje u disciplinarnom društvu (Foucault, 1975).

S druge strane povijesnog razgrađivanja struktura moći duljeg trajanja, može se naći ratnička, suverena moć pod čim Foucault podrazumijeva stvarne strukture moći, a ne pravni naziv u smislu međunarodnog prava koji se do danas može koristiti za suverenu državu premda ona *de facto* uopće ne mora biti takva. Aparat moći usmjeren na ratovanje, s nejasnom diferencijacijom policijskih, vojnih i drugih funkcija, išao je pod ruku s javnim sjajem rituala suverenosti, ali i kažnjavanjem tijela kao javnom operacijom autorizirane osвете i zastrašivanja (Foucault, 1975). Operacije moći značile su doslovno komadanje tijela kao što danas prenose povijesni filmovi poput Mimičine 1573. ili pak Gibsonova *Hrabrog*

srca. Disciplinarnе tehnike povezale su se pak s biomoći ili biopolitikom koja je podrazumijevala različite modalitete upravljanja populacijom kao skupom živih individua. Foucault u svojim analizama pokazuje povijesnu uspostavu populacije kao objekta, uspostavu statističkih pokazatelja i konstituciju javnih politika koje interveniraju u društvenom miljeu kako bi utjecale na neku pojavu; njegova koncepcija je, za razliku od Agambenove, epohalno ograničena te upućuje na povijesno specifične tehnike upravljanja i investiranje života populacije politikom koje se uspostavlja u moderno doba (Foucault 1976, 1997; Lemke, 2010; Krivak, 2008:51-70). U shematskom obratu kakve je Foucault retorički potencirao, vođenje politike prestalo je biti prijetnja smrću subjektu, čijim životom suveren raspolaže, i postalo tjeranje na život (više ili manje uspješno), tj. oblikovanje života populacije, a sami sukobi legitimirani su ne više sjajem suverena, nego dobrobiti populacije kojoj treba osigurati reprodukciju i, u oštrijim varijantama, »životni prostor«. Na kraju, Foucaultov pojmovni aparat ne govori o epohalnoj smjeni ovih mehanizama nego eksplicitno dozvoljava njihov suživot¹⁶, sasvim u skladu s njegovom nominalističkom orijentacijom, što omogućuje analize poredaka poput nacističkog koji »parkosistički« kombiniraju suverenu moć krvi i rasističku biopolitiku; koji brigu za zdravlje populacije i eugeniku kombiniraju s tehnološki dosljedno izvedenim užasima istrjebljenja kroz sustave logora smrti ili donekle analognim sustavom logora za preodgoj i izgradnju novog čovjeka.

Kada se ovome doda i takozvana pastoralna moć, vođenja populacije (Foucault, 2004a; 2006), čime se već naznačuje iduća tema i Foucaultove analize liberalizma – dobiva se niz dobro povijesno utemeljenih i upotrebljivih koncepata koji u okvirima politoloških istraživanja po mom sudu mogu generirati upotrebljive idealne tipove¹⁷ i hipoteze o odnosima poredaka moći i specifičnih konstelacija mehanizama i diskursa te javnih politika, njihovih ishoda i učinaka. Kritika Foucaultovog pristupa kao pankratizma ili paranoične vizije također je ograničenog dosega. Ako se nekritički izriče kao opći sud – moć je posvuda i svi

---

¹⁶ »Nema doba prava, doba discipline, doba sigurnosti«(Foucault, 2004a:10).

¹⁷ Čini mi se da je to moguće uz sve razlike u odnosu na Maxa Webera o kojima Foucault lucidno reflektira (vidi Foucault, 1991b).

smo podjarmljeni – onda je kritika pogađa, ali ako se konkretnim analizama pokaže njezino specifično djelovanje, onda je kritika nemoćna. Na kraju valja pripomenuti da cijela naracija o moći ima ničeansko zaleđe, motivaciju i eksplicitni telos – *Nadzor i kazna* ambiciozno se deklarira kao genealogija zapadne duše – što se ipak više povezuje s prvim pristupom koji smo barem ovom prilikom otpisali.

6. Governmentalnost

Governmentalnost (*gouvernementalité*), governmentalizam ili u nekim pokušajima kroatizacije upravljalatstvo (a možda bi analogno tome nizu mogli dodati i vladalastvo), je naziv koji su trebala imati Foucaultova predavanja o »sigurnosti, teritoriju i populaciji«, baveći se – kako Foucault sažima na kraju četvrtog predavanja iz te serije – skupom analiza, institucija, procedura, izračuna i taktika koji za cilj imaju populaciju, političku ekonomiju kao oblik znanja, a aparate sigurnosti kao tehničko sredstvo; skupom koji karakteriziraju posebni oblici moći i znanja, a koji je kolonizirao starije države strukture moći što se procesno može označiti governmentalizacijom države koja se analitički rastapa kao »mobilni učinak režima višestrukih governmentalnosti« (Foucault, 2004a). Posrijedi je Barthesov (1957:203) »barbarski ali neizbježan« neologizam do kojeg je taj semiotičar došao čitanjem nacionalnog tiska koji državnu vlast mitološki prezentira kao »Esenciju efikasnosti«, a koji je Foucault apropirao i lansirao ga među popularne termine političke analize.

Termin je kao i obično manje bitan od ideje, a ona je u bitnome sljedeća: ako je riječ o upravljanju ljudima, odnosno upravljanju živima, a poredak moći ima središte koje ima taj tip biopolitičke ambicije, i upravlja populacijom na neki način, onda se taj efektivni pokušaj (na)vođenja ljudi ili vladanja vladanjem (*conduite de conduits*) zove governmentalnost i zamjenjuje klasični pojam državne vlasti: »Unatrag dvije posljednje godine, pokušao sam stoga donekle skicirati taj pojam upravljanja (*gouvernement*) koji mi se činio primjenjivijim od pojma moći (*pouvoir*), pri čemu, dakako, upravljanje nije pojmljeno u uskome i svakodnevnom smislu vrhovne instance izvršnih i upravnih odluka u državnim sustavima nego u širem, između ostaloga i starijem smislu mehanizma i procedura namijenjenih

Foucault i politička znanost...

vladanju (*conduire*) ljudima, usmjeravanju ljudskog vladanja, vladanju ljudskim vladanjem (*à conduire la conduite des hommes*)» (Foucault, 2012:13-14). Povijesno gledajući, riječ je o ekonomizaciji doktrine državnog razloga koja uključuje uklapanje načina na koji se pojedinci vladaju u projekte države, formiranju modernih javnih politika koje se usmjeravaju na populaciju kao povijesni pojam i »interdisciplinarne« kameralistike koja ih izučava (fr. *science de la Police*, njem. *Polizeiwissenschaften*) te razvoju liberalizma.

S konceptualnim pomakom od moći prema governmentalnosti, Foucaultove analize biopolitike dale su se u analize različitih varijanti liberalizma kao modela upravljanja u gore naznačenim okvirima (Foucault, 2004b), prije nego što će se okrenuti upravljanju živima u smislu kršćanskih i antičkih tehnika sepstva. Dok se Machiavelliju s dobrim argumentima pripisivala inovativnost u području političke znanosti – njegova je nominalno savjetodavna rasprava, u okvirima povijesti ideja, bila uspjeti epohalni odraz transformacije političke sfere kao tehnike vladanja koja moć ne opterećuje moralom, razbijajući aristotelovsko jedinstvo etike i politike – iz Foucaultove perspektive pokazalo se da nema »umijeća vladanja« kod Machiavellija odnosno da se Firentinac, kolikogod bio sekularan, usmjerava na tehnike održavanja teritorijalno shvaćene vlasti, zanemarujući cijelo područje javnih politika u smislu detaljne regulacije različitih društvenih aktivnosti koju uspostavlja »prosvijećeni« apsolutizam u širokom rasponu aktivnosti poput higijene, sigurnosti, obrazovanja, cesta, trgovine, poljoprivrede itd. (Foucault, 2004a; kritiku Foucaulta vidi u Korvela, 2012).

Foucault je svojim (poprilično linearnim) analizama governmentalnosti potaknuo cijeli niz studija koje se bave povijesnim transformacijama tehnika i racionalnosti upravljanja, primjerice između države blagostanja i neoliberalizma koji socijalnu državu razgrađuje prebacujući upravljanje rizicima s kolektiva na subjekte koji su pojedinačno »responzibilizirani« (vidi primjerice Rose i Miller, 1992; Flew 2012). Osim što je relativizirao klasične pojmovne dvojce poput privatno-javno, ovaj fokus na specifične tehnologije i diskurse vladavine koji transcendiraju različite konvencionalne podjele, uputio je i na kritiku totalitarizma koji je Foucault smatrao konceptualno tupim analitičkim oruđem, inzistirajući

na tome da se politička analiza poredaka koji se podvode pod istu grubu označnicu usmjeri na specifične stranačke funkcije i tehnike upravljanja (usp. Eribon, 2011:495). Unatoč svim sličnostima između poredaka kao što su Sovjetski Savez za Staljinovih čistki, Treći Reich koji provodi konačno rješenje ili Kina za vrijeme Kulturne revolucije, a koje se obično mogu analitički ocrtati uz pomoć nekog od idealno-tipskih određenja totalitarizma, Foucaultov pristup i ovoj uvijek aktualnoj temi je osvježavajuć jer upućuje na neke zanemarene zajedničke pretpostavke koje ti režimi mogu epohalno dijeliti s onima koji izbjegavaju toj etiketi, poput koncentracijskih logora shvaćenih kao »tehnika moći« i kao jedan od »temeljnih instrumenata totalitarnih režima«, koji ipak nije ponikao u totalitarnim režimima nego se kao »engleski izum« pojavio u sklopu kolonijalnih operacija sile (Foucault, 1994c:91).¹⁸

7. Od subjekta prema tehnologiji

Dobar uvod u ovaj zanimljiv pomak nalazi se u paradoksalnoj primjedbi o lokalnom cinizmu moći (*cynisme local du pouvoir*) i skrivenoj racionalnosti taktika koja polazi od toga da su odnosi moći »istovremeno namjeravani i nesubjektivni« i da je »racionalnost moći racionalnost taktika« te da ne mora postojati kasta, skupina ili štab koji njima upravlja, pa čak da dolazi do toga da »više nema nikoga da bi ih pojmio, a još manje da bi ih formulirao«

---

¹⁸ »U konačnici, francuski antitotalitarizam cvjetao je i patio jednako od otvorenosti pojma totalitarizma političkoj instrumentalizaciji i sklonosti francuskih intelektualaca da univerzaliziraju i ideologiziraju domaće političke rasprave« (Christofferson, 2004:274). Ta ocjena pogođeno zahvaća intelektualna kretanja u vezi s »novim filozofima« (*nouveaux philosophes*) kako je nes(p)retno brendirana skupina autora koja je kritizirala totalitarizam s naglaskom na zločine, žrtve i mučeničke sudbine iza »željezne zavjese«. Foucaultu je spočitavan mentorski odnos s njima ne samo u smislu taktičke političke podrške nego i u smislu da oni – napose André Glucksmann i Bernard-Henry Lévy – kao svojevrsan simptom odražavaju dublje probleme njegove smušene intelektualne pozicije (vidi Dews, 1986). Međutim, Foucaultove su pisane analize i predavanja, kako je napomenuto, odbacivale pojam totalitarizma te su se služile sasvim drukčijim kategorijama, a njegova podrška novim filozofima može se dobrim dijelom pripisati njegovom odbijanju određene vrste marksističkog diskursa te spomenutoj skeptičnoj dispoziciji i vjernosti činjenicama, koje je apostrofirao Veyne. O »sudbini« novih filozofa, vidi Lancelin (2006).

(Foucault, 1976:124-125). Foucault u stilski efektinom paragrafu želi reći kako izumi poput Benthamova panoptikona i druge tehnike nisu pod kontrolom subjekta nego ga preuzimaju i oblikuju, a da situacija postaje posebno zamršena kada – povijesno je obično tako – dolazi do složenih kombinacija različitih tehnologija i taktika upravljanja (npr. »rađanje zatvora«). Iako subjekt nesumnjivo nije samo funkcija diskursa ili puki učinak moći, on nema autonomiju, pa ni kod kasnog Foucaulta koji i antiku promatra kroz prizmu tehnika sepstva: djelovanje i transformacije subjekta odvijaju se u nekom mediju čije su tehničke specifičnosti ustvari važnije za oblikovanje politike od nespecificiranog postulata o djelatnoj autonomiji čovjeka. Foucault je, uostalom, samog subjekta shvaćao kao tehnologiju¹⁹ – tijelo, ničeanski *Leib*, genealogijski proizvod povijesne dresure, discipline i mnemotehnike. Evolucijski nanosi, specifične povijesne tehnologije i oblikovanja »duša« dovode do toga da su tehnologije upravljanja u političkoj analizi ontologijski primarne u odnosu na naivno postuliranoga racionalnog subjekta koji ima ciljeve i djeluje prema njima, udružuje se da bi ostvario interes, formira ili razgrađuje institucije da bi riješio probleme kolektivnog djelovanja. Dakle, premda ovaj ontologijski zahvat po logici stvari, recimo, nema praktičnog učinka na federalistička samotumačenja američke povijesti, njime se teorijski ruši cijela racionalizirajuća zgrada klasičnog liberalizma i teorije racionalnog izbora koja na osnovama *homo economicusa* rado izgrađuje heurističke modele politike.

U vezi s ovim motivom, valja primijetiti nekoliko stvari. Prvo, pomak prema tehnologiji nadovezuje se na kritiku represivne hipoteze o moći. Moć racionalizirana diskursom stvara identitete, dodjeljuje subjektima funkcije, sučeljava ih, sve ono zašto je lako naći bezbroj sasvim banalnih primjera u svakoj sociološkoj skici društvene interakcije poput one policajca i prijestupnika, nastavnika i učenika, psihijatra i pacijenta itd. U križaljci odnosa moći,

---

¹⁹ Slamnig (2004:5) to ovako ironizira na samom početku *Bolje polovice hrabrosti*: »Promatrao sam komandnu ploču, smiješnu ručku mjenjača, ručnu kočnicu, a dolje – pedali kuplunga, kočnice, gasa. Kako je čovjek zgodno stvoren za auto! Svi ekstremiteti imaju svoju službu. To je kao ono: što bi čovjek činio bez auta? Čime bi išao po benzin?«

tehnologije upravljaju subjektima, daju im i oduzimaju mogućnosti djelovanja, te u određenoj mjeri proizvode njihove identitete.

Drugo, što se tiče filozofijskih srodnosti, ovdje se nesumnjivo ukazuje osporavana misaona srodnost Foucaulta s Heideggerom koja može pomoći da se preciznije profilira ovaj motiv. Ako napravimo jednostavnu razdjelnicu između instrumentalističkih tvrdnji da je tehnika samo sredstvo koje se koristi za različite dobre ili zle ciljeve, odnosno da je se ne može »kriviti« po sebi (»nije odgovorna atomska bomba nego oni koji je bacaju«), i da tehnologija mijenja, pa i kontrolira korisnika umjesto da je obrnuto (nasuprot čitanju »ruskih klasika«, korištenje tehničkih »pomagala« poput mobitela, *laptopa*, *tableta*, prema nekim tvrdnjama, dalekosežno utječe na percepciju, način komunikacije i zaključivanja), jasno je da bi se obojica našla s jedne strane razdjelnice tj. da bi se uklopili u tezu »tehnologijskog supstantivizma« u kojoj se tehnologija drži važnom na način da ontološki mijenja njezina korisnika odnosno preuzima njegovo mjesto.²⁰ Pritom nije važan pristanak na Foucaultovu povijesnu tezu da je »metamorfoza u kaznenim metodama« transformirala modernog čovjeka nego je važna načelna sličnost, unatoč promjenama u poziciji obaju autora, a što je možemo naći u tvrdnji da je tehnologija »više od sredstva« i da »utječe na nas na najtemeljenijoj razini našeg samorazumijevanja«, uzimajući u obzir, dakako, sve razlike koje su naglašavane, počevši od toga da, iako su obojica historicistički mislioci, »Foucaultov historicizam preuzima konzistentno anti-esencijalistički oblik dok je onaj Heideggerov nerazdvojiv od njegova esencijalizma« (Lucas, 2002:312, 321-325).

No što točno znači »više od sredstva«? Kao treće, valja primijetiti radikalnost koncepta tehnologije koji obuhvaća i mašinske i društvene tehnologije, pa »uživa kritičku sposobnost da zaobiđe granice između društvenog i materijalnog, između ljudskog i neljudskog«

---

²⁰ Usp. intervju s Bernardom Stieglerom koji nudi dosljedno zaoštavanje ove teze: »Važno je razumjeti da je tehnologija *proces*, evolucijski proces. Što je tehnologija, ili tehnika, ili tehničnost? To je novi *oblik života*. (...) čovjek *jest* tehnika« (Stiegler, 2011:35-36; naglasci u izvorniku).

(Altamirano, 2014:12).²¹ Politolozima koji slijede Foucaulta on omogućuje da politiku analiziraju primarno kroz dispositive, kombinirajući arhitekturu, naučene standardne procedure, znanstvene inovacije i sve drugo već navedeno, a što se može podvesti pod taj kišobranski koncept. Uglavnom, ova perspektiva otvara se prema delezovskoj analizi asemblaža ili složevina, pa čak i prema novim etičkim perspektivama, ali donosi i nekovrsni povratak Marxu jer se može tvrditi da tehnološka proizvodnja života formira svijest, a novac se također može pojmiti kao tehnologiju ili kao sredstvo vladavine, kao što je to učinio upravo Foucault (2011) u prvoj seriji predavanja na Collège de Franceu.

Kao što ni iz analitike moći, uz zrnce razuma, ne treba izvesti totalno ukidanje subjekta kao izvora djelovanja i onoga novog²², tako ni ovu tezu ne treba pretjerano zaoštriti, odnosno treba njezin pojačani naglasak uzeti s pravom mjerom. A to znači da je politička povijest barem u nekoj mjeri povijest dispozitiva, tehnologija i tehnika mimo »ljudi po sebi«, a smjela politička analiza tumačenje sadašnjosti i predviđanje budućnosti na tehnologijskim osnovama. Ovdje se također ukazuje druga poveznica s analitikom moći, a to je kritika pojma institucije koji je neobično važan političkoj znanosti, ali koji često zakriva ono što Foucaultova perspektiva uspjelo otvara: putovanje dispozitiva i tehnologija mimo institucionalnih granica

---

²¹ Altamirano piše i o usporedivim, i u ovom kontekstu zanimljivim konceptima *miljea* i *stroja* koji također kombiniraju heterogene elemente artificijelnoga i prirodnog. Kao kod autorske kombinacije Deleuze-Guattari, potonji se dobro ilustrira Lindnerovim mehaničko-erotskim slikarijama što miješaju gradove i tijela, donoseći »komadiće aparata komercijaliziranog užitka« i »moćno meso korzetirano čudnim protezama« (Lyotard, 2011:98, 100), ili pak Gigerovim mračnim fantazijama inkorporiranim u uspješnu SF franšizu koja se u konačnici znakovito vratila mitu o Prometeju. Zanimljiva je i naracija Jacoba von Uexküllu, pribaltičkog aristokrata i biologa, o krpelju koji, bivajući slijep i gluh, »među svim senzornim mogućnostima« reagira samo na miris znoja (razina percepcije okoliša) i pada s grane na žrtvu (tehnika intervencije); priča, naime, donosi poantu o čovjeku i tehnici: »Ljudsko biće, baš poput krpelja ili raka, umjetno je uključeno u okoliš, što jednostavno znači da tehnike upravljaju događajima (a ne obrnuto)« (Altamirano, 2014:25-26, 29).

²² Ako želimo nastaviti sa Slamnigovim (2004:5) metaforama, prije nego što protagoniste romana piće odvede u »ekstatičku tupost«: »A znao sam što treba da učinim. Činilo mi se da znam, da treba samo da pričekam da odluka isplovi iz dubine. Odluka kao da je neka vodena biljka koju brza struja povija: ali ako se matica smiri, biljka će se malo-pomalo ocrtati na površini.«

(sličnost kasarni, škola, bolnica, umobolnica itd.) koje, unatoč perspektivi novog institucionalizma i bogatijem shvaćanju institucija koje se ne svode na pravne forme (usp. Lowndes, 2005; Peters, 2007), nekad znaju zavesti na pogrešan trag.

U konačnici, relativizaciju ustaljenih pojmova i otvaranje novih perspektiva možda treba uravnotežiti s Foucaultovim često slabije prepoznatim naoružavanjem subjekta koje također poprima tehničke obrise, barem u analizi antičke seksualne etike (Foucault 1984a, 1984b). Mogućnosti djelovanja sugeriraju pojmovi koje donose njegove analize antičkih tekstova poput enkrateje kao središnjeg pojma etike umjerenosti i samokontrole subjekta, koji vlada sobom s obzirom na različite silnice koje ga mogu razdirati. A na političkoj razini, subjekt je iskrsnuo zajedno s pojmom parezije, autentičnog govora kojim politički talentirani subjekt riskira, nastupajući bez retoričkih taktiziranja ili pedagogijskih ublažavanja, što također ima strukturalne pretpostavke – mogućnosti parezije razlikuju se prema političkom poretku – ali ovlašćuje subjekta na političku autentičnost i neku vrstu »života istine« (Foucault, 2008, 2009) dok političara, u liberalno-demokratskoj situaciji, teorijski ovlašćuje da poput nekog »tkača« povezuje subjekte nitima zajedničke politike, u upravljanju sobom i drugima kroz različite oblike governmentalnosti (Bang, 2012:19-21).

8. Hiperaktivni pesimizam

Foucault je optuživan kao jedan od korifeja »samokastracije« ljevice ne samo zbog sputavajućeg pankratizma nego zbog izjave da je sve opasno. Skeptična dispozicija, osjećaj za diskurzivne komplikacije i zapletanja u mreže moći, postulirane skrivene racionalnosti koje preuzimaju subjekte – sve to otvara problem političkog djelovanja koje pesimizam »ubija«, pa bio on i »hiperaktivan« kako ga je Foucault (1983:231-232) sam okrstio. Za revolucionarnu dispoziciju Lenjinova tipa pozicije poput Foucaultove odaju smućenost, odustajanje od revolucije ili barem reduciraju mogućnosti za političko djelovanje. Ne pomaže ni to što nije jasno izvorište Foucaultovog projekta – Raymond Aron ga je opravdano pitao »koja je njegova epistema« (Bourgault, 2010:161) – kao ni *telos*, njegovi ciljevi – Charles Taylor napao ga je kao cinika koji nas, uništavajući svaku tradiciju, uvjerava da je sve prevara,

i tako »satire nadu, ako smo je uopće imali, da postoji neko dobro koje možemo *afirmirati*« (Taylor, 1984:152). Na kraju, ako se upustimo u misaonu i političku avanturu s Foucaultom, sve ostaje kako jest, pa je Nancy Fraser (1994) mogla reći da je Foucault »mladi konzervativac«, a akademski otac orijentalizma Said svoje je političko i analitičko razočaranje Foucaultovim »nihilizmom« izrazio sasvim neuvijeno, nazvavši ga »pisarom dominacije« (Teti, 2014:195).

Pretpostavimo da je sve od navedenoga točno. Doista, Foucault je, jednako za marksiste i feministkinje, uglavnom »truli« liberal, posebno ako se istaknu njegove kasnije političke ideje o governmentalnosti, umijeću vladanja, i kompatibilne etičke ideje o igrama moći u kojima se traži što veća negativno tj. liberalno shvaćena sloboda od dominacije (usp. Oksala, 2005:175-192). No je li tako loše biti pesimist u političkome svijetu brojnih loših iskustava i dokazanih ograničenja? Kao što je iskustvo komunizma²³ pokazalo ili pak razvoj »islamizirane« revolucije koju je kao dopisnik Foucault nedovoljno kritički prigrlio²⁴, liberalna demokracija

---

²³ Pod ovime podrazumijevam povijesno uspostavljene poretke koji se obično nazivaju komunističkim a katkad realsocijalističkim režimima, uz pozivanje na različite varijante marksističkog revizionizma u ideološkom smislu. Pritom uvažavam da se sintagma iskustvo komunizma ne mora koristiti samo za propale »diktature proletarijata« nego se može koristiti i u jednom od izvornih marksovskih značenja, dakle s više normativnog naboja ili čak s eshatološkom dimenzijom kraja povijesti u kojoj realizacija emancipacijske politike rezultira njezinim ukidanjem.

²⁴ Za prikaz u žanru kritike dezorijentiranog postmodernizma koji učitava političku duhovnost u brutalnije oblike kolektivističke dominacije vidi Thompson (2005). Nešto pažljivija ili barem blagonaklonija analiza ukazat će na preciznu dijagnozu i danas aktualnih napetosti u projektu modernosti koje nastaju kada se arhaični modernizam (uz pomoć brutalne tajne policije ili vojske jednako sklone mučenju), u propalim pokušajima vesternizacije, nameće islamskim zemljama. To ipak ne znači romantizaciju islamističke utopije koja je svojom okrenutošću prošlosti jasno suprotstavljena kantijanskom ispitivanju sadašnjosti uz koje je Foucault pristao (McCall, 2013:49). Također, Foucaultova kontroverzna potraga za »političkom duhovnošću« u »liberalnim utopijama« krajem 1970-ih - pri čemu se liberalizam uzima ambiciozno, kao obuhvatna politička doktrina, »opći stil mišljenja, analize i imaginacije« (vidi Foucault 2004b:224-225) - povezivana je upravo s njegovim razočaranjem u Iranskoj revoluciji, a iznjedrila još jednu paradoksalnu formulaciju prema kojoj je njegov kasni političko-etički projekt u cijelosti označiv kao »homeinizacija Šaha«; ustvrđeno je, naime, da se »Foucaultovi

ne čini se tako lošom opcijom. Ako bi Foucaulta interpretacijski pretplatili na taj program, mislim da bi u tome prije mogli naći njegovu prednost, a ne manu. Pri tom ne mislim na to da je Foucault plitki ideolog onoga s čime se netko može složiti ili ne, nego na to da činjenica da nije boljševik bilo kojeg partikularnog političkog programa, popraćena originalnošću političke misli i bogatim analitičkim uvidima, otvara svim njegovim čitateljima širok prostor za politizaciju po volji. Normativne osnove ionako su škakljive: subjekti ih njeguju iako ih vjerojatno ne mogu do kraja opravdati, pri čemu mimo procesa primarne političke socijalizacije teško uspijevaju uvjeriti druge da su upravo oni u pravu. To i ne čudi jer, ako izuzmemo iluminaciju odabranih idejom dobra u platonističkome stilu, normativne osnove za djelovanje može se ili decizionistički postulirati, ili mistificirati kao »faktum uma«, ili ih proceduralna etika političke teorije može prepustiti nekoj vrsti strukturiranog komunikacijskog konsenzusa koji prekida Agrippinu trilemu prebacujući problem na drugoga (usp. Reese-Schäfer, 2004).²⁵ Kako je Foucault lucidno primijetio, na tragu Webera uostalom, primarna uloga intelektualca nije da propisuje ili igra uloga »proroka« ili »moralista«, nego da kaže kako tehnički funkcioniraju stvari i režimi u politici: »Ali izbor – njega trebaju napraviti ljudi.« (Foucault, 1994c:92)

9. Umjesto zaključka: poimanje politike »negativnog teoretičara«

Svrha ovog teksta nije bila ulaziti u sadržaj konkretnih Foucaultovih analiza – mjestâ gdje je, unatoč svim registriranim slabostima, najjači i najuvjerljiviji. Općeniti prikaz nekoliko motiva dao je rekapitulirajuću prigodnu sliku relevantnih ideja i manevara kojima se Foucaulta može povezati s političkom znanošću jednako u njezinoj analitičkoj i aktivističkoj dimenziji koju je sugerirao Gramsci. Područja borbe se šire, politiziraju se određeni oblici znanja te se nudi niz upotrebljivih koncepata poput moći, governmentalnosti i tehnologije, uz metodologijsku

---

post-Iranski spisi i meditacije mogu vidjeti kao pokušaj da se oduhovi liberalna tradicija. Prikazati Foucaultovu etiku kao ‚homeinizaciju Šaha‘ može zazvučati barokno. Pa ipak, čini se da je bilo upravo tako« (Beaulieu, 2010:811).

²⁵ O normativnim osnovama kod Foucaulta, vidi ponovno u Taylor (2003). O odnosu Foucaulta i Habermasa s obzirom na normativne osnove vidi u King (2009).

Foucault i politička znanost...

poziciju genealogije koja analizira kretanja tih složevina, i hiperaktivni pesimizam odnosno aktivistički oprez kao načelo praktičnog političkog djelovanja, ustvari očekivano za dijagnostičiranog skeptika. Taj nepotpuni, ali reprezentativni niz problemskih žarišta i istraživačkih ideja donio je paradoksalno poimanje politike: ujedno povijesno osjetljivo i orijentirano prema budućnosti; konzervativno i duboko radikalno u svojim implikacijama; eruditsko i podozrivo prema znanju; skeptično prema autonomiji subjekta i aktivistički disponirano kad je riječ o političkom djelovanju.

Unatoč svim poznatim i ovdje djelomično prikazanim revizijama i promjenama interesa, moć bez sumnje ostaje jedan od najvažnijih Foucaultovih pojmova. Pojam moći ujedno je jedan od središnjih pojmova političke znanosti, ako ne i najvažniji njezin pojam: njezina valuta, koja se tijesno isprepliće sa njezinim predmetom u širem smislu – politikom, koja se u jednoj od početnih definicija lapidarno definira kao borba za moć. Stoga je već Foucaultova inovativna analitika moći, koja zahvaća njezin predmet, dovoljna da Foucault postane vrijedan mislilac politike. Kada se tome dodaju drugi obrađeni motivi – odnos moći sa znanjem i tehnologijama, povezivanje njezinih središnjih točaka upravljanja s njezinim kapilarnim tokovima, i relativizacija jednostavnog poimanja subjekta koji je samo krajnje naivno samozadan, primjerice u ideologijskim samoprojekcijama klasičnog liberalizma – Foucaultova važnost za političku znanost nije nimalo upitna. Za kraj ostaje sljedeće pitanje: ako Foucault ne nudi kategoričke normativne osnove ili jasne praktične naputke za političko djelovanje, može li ponuditi konzistentan pojam politike? Preostaje prostora tek za nekoliko završnih poteza.

Naznačeni paradoksi nisu logička ili praktična slijepa ulica: oni potiču političko mišljenje i otvaraju mogućnosti za različita rješenja. Uvažavanje povijesti nije samo ono do čega su došli povjesničari u svojoj najpoznatijoj maksimi o učiteljici života. Ne samo da je poznavanje povijesti opća pretpostavka racionalnoga političkog djelovanja, ona je i mjesto iskapanja opskurnih i potisnutih borbi važnih za pravednije ili barem zanimljivije oblikovanje sadašnjosti i kreaciju budućega. Autonomija subjekta po sebi je karikatura, kao što iz vlastita

iskustva zna svaki čovjek, a metodički ignorira društvena znanost racionalnog izbora²⁶, ali postaje moguća kada se osvijeste sva ograničenja moći, znanja i tehnologije: riječ je o racionalnome uvidu poput onoga da trčanje ovisi o stanju organizma ili vožnja o stanju vozača i automobila. To je put jednako u etičku samoizgradnju i u ostvarivo političko djelovanje. S tim u vezi, skepsa prema znanju omogućuje kompetentnu procjenu njegovih političkih pretpostavki i učinaka, otvarajući prostor za strategijske igre slobode.²⁷ Foucaultova pozicija o politici možda ukazuje na opasnosti, ali donosi i emancipirajuće potencijale kroz aktivnosti sadržane u pojmovima poput parezije kojima se ovdje nisam posebno bavio, zanimljivima političkoj filozofiji i političkoj etici (vidi više u: Petković, 2012).

Kako je ovaj tekst pokušao pokazati, Foucault nije ponudio zatvorenu teoriju politike, nego niz motiva za mišljenje o njoj i razmišljanja o političkom djelovanju koja ne uzurpiraju politički izbor. U posljednjem paradoksu, s kojim ću zaključiti tekst, Foucaultova vjernost činjenicama može se uspješno kombinirati s pristupom teoriji koji ne proizvodi zaokruženu sistematizaciju. Kako je Foucault istaknuo: »moje se teorijske pozicije ne prestaju mijenjati. (...) Recimo da sam ja jedan negativan teoretičar (*un théoreticien négatif*)«; svoje izbjegavanje zatvorenog sustava, popratio je ironiziranjem svoje metode, uz reference na anarhizam u znanosti, nazvavši je »nekom vrstom anarheologije (*une sorte d'anarchélogie*)« i istaknuo »kontingenciju u smislu lomljivosti, esencijalne ne-nužnosti« (Foucault, 2012:75, 77-78). Masa povijesnih činjenica iz bogatog arhiva i njihova »anarheologija« ne moraju dovesti do kaosa egzistencijalnih sudova, nego do kreativne problematizacije naših političkih iskustava. Foucault je u tom pogledu jedan od relevantnih učitelja političke znanosti koji nije

---

²⁶ U francuskom akademskom polju ta je individualistička perspektiva bila predstavljena sociologijom budonovskog tipa (usp. Boudon, 2010) nasuprot onoj burdjevskoj.

²⁷ Nije li to, na kraju krajeva, Descartesova skeptična pozicija koja zauzima sumnju kao stav da bi probleme riješila metodom? Nije li to upravo pozicija autora oko hermeneutike kojega su se Foucault i Derrida akademski sukobili, a koji je od primjera za diskurzivne prakse isključivanja ludila što ih je, prema Foucaultovu mišljenju, Derrida kao sjajni prvak »tekstualizacije diskurzivnih praksi« propustio ispravno iščitati (Foucault, 1972:583-603; vidi prvu verziju u Foucault, 1994b), u pretposljednjoj seriji Foucaultovih predavanja postao prijelomna emancipirajuća figura u povijesti filozofije, koja je obnovila kritičku zadaću filozofije (Foucault, 2008)?

Foucault i politička znanost...

ponudio opću teoriju politike nego niz decentriranih motiva za političku teoriju i praksu te poticajne paradokse za razmišljanje o bogato koncipiranoj politici koji ne bježe od fragilnosti znanja i teškoća utemeljenja normativnosti, naznačujući na rubovima konture etičkog projekta autonomne estetike egzistencije koji nije stigao dovršiti. Unatoč tome, Foucault bi u skoroj budućnosti mogao biti vrednovan kao jedan od kontroverznih ali nezaobilaznih klasika jednako političke znanosti i političke etike, premda nisam siguran da bi se ugodno osjećao u toj ulozi.

Literatura:

Altamirano, Marco (2014). Three Concepts of Crossing the Nature-Artifice Divide: Technology, Milieu, and Machine, *Foucault Studies*, (17):11-35

Armstrong, Aurelia (2008). Beyond Resistance: A Response to Žižek's Critique of Foucault's Subject of Freedom, *Parrhesia*, (5):19-31

Badiou, Alain (2012). *The Adventure of French Philosophy*, Bosteels, Bruno (ed.), London: Verso

Bang, Henrik (2012). *Foucault's Political Challenge: Against Obedience, For a Politics of Truth*, rad prezentiran na 22-om Svjetskom kongresu IPSA-e, Madrid, 10. 7. 2012.

Barrett, Michele (1991). *The Politics of Truth: From Marx to Foucault*, Cambridge: Polity

Barthes, Roland (1957). *Mythologies*, Pariz: Seuil

Beaulieu, Alain (2010). Towards a liberal Utopia: The connection between Foucault's reporting on the Iranian Revolution and the ethical turn, *Philosophy & Social Criticism*, 36(7):801-818

Bentham, Jeremy (1787). Panopticon; or the Inspection-House: Containing the Idea of a New Principle of Construction Applicable to Any Sort of Establishment, in which Persons of any Description Are to Be Kept Under Inspection; and in Particular to Penitentiary-Houses, Prisons, Houses of Industry, Work-Houses, Poor-Houses, Lazarettos, Manufactories, Hospitals, Mad-Houses, and Schools: with a Plan of Management adapted to the Principle: In

a Series of Letters, Written in the Year 1787, from Crecheff in White Russia. To a Friend in England, *Cartome*, <http://cartome.org/panopticon2.htm>, (29. 9. 2014.)

Bevir, Mark (2012). Political Science After Foucault, *History of the Human Sciences*, 24(4):81-96

Boudon, Raymond (2010). *La sociologie comme science*, Pariz: La Découverte

Bourgault, Sophie (2010). Raymond Aron. Michel Foucault. Dialogue. Analyse de Jean-François Bert (Pariz: Nouvelles Éditions Lignes, 2007), prikaz knjige, *Foucault Studies*, (10):160-162

Carrette, Jeremy (2000). *Foucault and Religion: Spiritual Corporeality and Political Spirituality*, London: Routledge

Christofferson, S. Michael (2004). *French Intellectuals Against The Left: The Antitotalitarian Moment of the 1970s*, New York & Oxford: Berghahn Books

Cisney, Vernon (2014). Becoming-Other: Foucault, Deleuze, and the Political Nature of Thought, *Foucault Studies*, (17):36-59

Coffey, John (1996). Life after the Death of God? Michel Foucault and Postmodern Atheism, *Cambridge Papers Toward a Biblical Mind*, 5(4):1-4

de Certeau, Michel (2002). *Invencija svakodnevice*, Zagreb: Antibarbarus

Derrida, Jacques (1967). *De la grammatologie*, Pariz: Minuit

Dews, Peter, (1986). *The Nouvelle Philosophie and Foucault*, u: Gane, Mike (ur.). *Towards a critique of Foucault: Foucault, Lacan and the question of ethics*, London i New York: Routledge & Kegan Paul, p. 61-105

Elders, Fons (1971). Foucault – The Lost Interview, *YouTube*, <http://www.youtube.com/watch?v=gzoOhhh4aJg>, (26. 9. 2014.)

Eribon, Didier (2011). *Foucault*, 3. izd, Pariz: Flammarion

Flew, Terry (2012). Michel Foucault's The Birth of Biopolitics and contemporary neo-liberalism debates, *Thesis Eleven*, 108(1):44-65

Foucault, Michel (1962). *Maladie mentale et psychologie*, Pariz: PUF

Foucault, Michel (1963). *Naissance de la clinique. Une archéologie du regard medical*, Pariz: PUF

Foucault i politička znanost...

Foucault, Michel (1966). *Les mots et les choses. Une archeologie des sciences humaines*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1969). *L'archéologie du savoir*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1971a). *L'ordre du discours: Leçon inaugurale au Collège de France prononcée le 2 décembre 1970*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1971b). Nietzsche, la généalogie, l'histoire, u: Bachelard, Suzanne et al., *Hommage à Jean Hyppolite*, Pariz: PUF, p. 145-172

Foucault, Michel (1972). *Histoire de la folie à l'âge classique*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1975). *Surveiller et punir*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1976). *Histoire de la sexualité I. La Volonté de savoir*. Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, Colin, Gordon (ed.), New York: Pantheon

Foucault, Michel (1983). On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress, in: Dreyfus, Hubert; Rabinow, Paul; Michel Foucault, *Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: The University of Chicago Press, p. 229-252

Foucault, Michel (1984a). *Histoire de la sexualité II: L'usage des plaisirs*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1984b). *Histoire de la sexualité III: Le souci de soi*, Pariz: Gallimard

Foucault, Michel (1991a). Politics and the study of discourse, in: Burchell, Graham; Colin, Gordon; Miller, Peter (eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality (With Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault)*, Chicago: The University of Chicago Press, p. 53-72

Foucault, Michel (1991b). Questions of Method, in: Burchell, Graham; Colin, Gordon; Miller, Peter (eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality (With Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault)*, Chicago: The University of Chicago Press, p. 73-86

Foucault, Michel (1994a). La folie n'existe que dans une société, intervju s J. P. Weberom, u: *Dits et écrits I (1954-1969)*, Pariz: Gallimard, p. 167-169

Foucault, Michel (1994b). Réponse à Derrida, u: *Dits et écrits II (1970-1975)*, Pariz: Gallimard, p. 281-295

Foucault i politička znanost...

Foucault, Michel (1994c). Entretien avec Michel Foucault, razgovor s Ducciom Trombadorijem u Parizu, krajem 1978, u: *Dits et écrits IV (1980-1988)*, Pariz: Gallimard, p. 41-95

Foucault, Michel (1997). *Il faut défendre la société. Cours au Collège de France 1975-1976*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (1998). Sexual Choice, Sexual Act, in: Rabinow, Paul (ed.), *Ethics, Subjectivity and Truth*, New York: The New Press, p. 141-156

Foucault, Michel (1999). *Les Anormaux. Cours au Collège de France 1974-1975*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2000). Truth and Juridical Forms (pet predavanja održanih na Pontifikalnom katoličkom sveučilištu u Rio de Janeiru u svibnju 1973), in: Faubion, James (ed.). *Power: Essential Works of Foucault III.*, New York: The New Press, p. 1-89

Foucault, Michel (2003). *Le pouvoir psychiatrique. Cours au Collège de France 1973-1974*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2004a). *Securité, territoire, population. Cours au Collège de France 1977-1978*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2004b). *Naissance de la biopolitique. Cours au Collège de France 1978-1979*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2006). "Omnes and Singulatim": Toward a Critique of Political Reason (1978), in: Chomsky, Noam; Foucault, Michel, *The Chomsky-Foucault Debate*, New York: The New Press, p. 172-210

Foucault, Michel (2008). *Le gouvernement de soi et des autres. Cours au Collège de France 1982-1983*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2009). *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II. Cours au Collège de France 1983-1984*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2011). *Leçons sur la volonté de savoir. Cours au Collège de France 1970-1971 suivi de Le Savoir d'Oedipe*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault, Michel (2012). *Du gouvernement des vivants. Cours au Collège de France 1979-1980*, Pariz: Gallimard-Seuil

Foucault i politička znanost...

Foucault, Michel (2013). *La société punitive. Cours au Collège de France 1972-1973*, Pariz: Gallimard-Seuil

Fraser, Nancy (1994). Michel Foucault: a "Young Conservative?", in: Kelly, Michael (ed.), *Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate*, Cambridge: MIT Press, p. 185-210

Gramsci, Antonio (1999). *Selections from the Prison Notebooks*, Hoare, Quentin; Smith, N. Geoffrey (trans & eds.), London: ElecBook

Grant, John (2010). Foucault and the logic of dialectics, *Contemporary Political Theory*, 9(2):220-238

Guibert, Hervé (1990). *À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie*, Pariz: Gallimard

Harcourt, Bernard (2008). "Supposons que la discipline et la sécurité n'existent pas: Rereading Foucault's *Collège de France Lectures* (with Paul Veyne)", *Public Law & Legal Theory Working Papers*, No. 240

Hendricks, Christina (2008). Foucault's Kantian critique: Philosophy and the present, *Philosophy & Social Criticism*, 34(4):357-382

Heyes, Cressida (2013). Introduction: Foucault Studies Special Issue: Foucault and Feminism, *Foucault Studies*, (16):3-14

King, Matthew (2009). Clarifying the Foucault-Habermas debate: Morality, ethics, and "normative foundations", *Philosophy & Social Criticism*, 35(3):287-314

Korvela, Paul- Erik (2012). Sources of governmentality: Two notes on Foucault's lecture, *History of the Human Sciences*, 25(4):73-89

Kreps, David (ed.) (2015). *Gramsci and Foucault: A Reassessment*, Farnham: Ashgate (izdanje u pripremi, vidi opis na:

<https://www.seek.salford.ac.uk/user/profile/publications/view.do?publicationNum=35751>,

(11. 11. 2014.)

Krivak, Marijan (2008). *Biopolitika: nova politička filozofija*, Zagreb: Antibarbarus

Lancelin, Aude (2006). Que reste-t-il des nouveaux philosophes?, *Bibliobs*, <http://bibliobs.nouvelobs.com/essais/20080709.BIB1699/que-reste-t-il-des-nouveaux-philosophes.html>, (11. 11. 2014.), izvorno: *Le Nouvel Observateur*, 2156 (2 mars), p. 6-11

- Leiter, Brian (2004). Some Thoughts on Nietzsche and Foucault, *Leiter Reports: A Philosophy Blog*, http://leiterreports.typepad.com/blog/2004/08/some_thoughts_o.html, (29. 9. 2014.)
- Lemke, Thomas (2010). From state biology to the government of life: Historical dimensions and contemporary perspectives of “biopolitics”, *Journal of Classical Sociology*, 10(4):421-438
- Lowndes, Viven (2005). Institucionalizam, u: Marsh, David; Stoker, Gerry (ur.). *Teorije i metode političke znanosti*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 86-104
- Lucas, Peter (2002). Mind-Forged Manacles and Habits of the Soul: Foucault's Debt to Heidegger, *Philosophy of the Social Sciences*, 32(3):310-328
- Lytard, Jean-François (2011). Les filles folles de Lindner/Lindner's Crazy Girls, u: *Textes dispersés II: artistes contemporains/Miscellaneous Texts II: Contemporary Artists*, Leuven: Leuven University Press, p. 94-101
- Marshall, John (1990). Unscientific postscript, prikaz knjige Theodora Redpatha “Ludwig Wittgenstein. A Students' Memoir”, *Nature*, (347):435
- Masterman, Margaret (1970.) The Nature of a Paradigm, in: Lakatos, Imre; Musgrave, Alan (eds.). *Criticism and the Growth of Knowledge* (Proceedings of the 1965 International Colloquium in the Philosophy of Science), Cambridge: Cambridge University Press, p. 59-90
- McCall, Corey (2013). Ambivalent Modernities: Foucault's Iranian Writings Reconsidered, *Foucault Studies*, (15):27-51
- Mehuron, Kate (1995). “Dreadful Dioramas”: Guibert’s Counter-Memories, in: Quinby, Lee (ed.), *Genealogy and Literature*, Minneapolis: University of Minnesota Press, p. 211-224
- Merquior, G. José (1985). *Foucault*. Fontana: London
- Miller, James (2000). *The Passion of Michel Foucault*, Cambridge: Harvard University Press
- Miller, James (2012). *Examined Lives*, New York: Picador
- Most cited authors of books in the humanities, 2007 (2009). *Times Higher Education*, <http://www.timeshighereducation.co.uk/405956.article>, (24. 9. 2014)
- Neumann, Franz (2012). *Behemot: struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933-1944*, Zagreb: Disput
- Nichols, Robert (2010). Postcolonial Studies and the Discourse of Foucault: Survey of a Field of Problematization, *Foucault Studies*, (9):111-144

- Oksala, Johanna (2005). *Foucault on Freedom*, Cambridge: Cambridge University Press
- Passerin d'Entrèves, Maurizio (1999). Between Nietzsche and Kant: Michael Foucault's Reading of "What is Enlightenment", *History of Political Thought*, 20(2):337-356
- Patton, Paul (2013). Foucault's "Critique" of Neoliberalism, Rawls and the Genealogy of Public Reason, *New Formations*, (80-81):39-51
- Peters, Guy (2007). *Institucionalna teorija u političkoj znanosti: novi institucionalizam*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Petković, Krešimir (2010). Michel Foucault and Ontology of Politics: E Pluribus Unum?, *Politička misao*, 47(3):176-202
- Petković, Krešimir (2012): *Hrabrost za istinu Michela Foucaulta*, prikaz knjige *Vladanje sobom i drugima: predavanja na Collège de France 1982-1983*, Antibarbarus, Zagreb, 2010., *Politička misao*, 49(1):223-232
- Prado, C. G. (2006). *Searle and Foucault on Truth*. Cambridge: Cambridge University Press
- Reese-Schäfer, Walter (2004). Jürgen Habermas i deliberativna demokracija, *Politička misao*, 41(4):3-21
- Rose, Niklas; Miller, Peter (1992). Political Power Beyond the State: Problematics of Government, *British Journal of Sociology*, 43(2):172-205
- Schmitt, Carl (2001). *Norma i odluka: Karl Šmit i njegovi kritičari*, Samardžić, Slobodan (ur.), Beograd: Filip Višnjić
- Schmitt, Carl (2007). *Politički spisi*, Zagreb: Politička kultura
- Slamnig, Ivan (2004). *Bolja polovica hrabrosti*, Zagreb: Večernji list
- Spargo, Tamsin (1999). *Foucault and Queer Theory*, Cambridge: Icon
- Sokal, Alan (2002). Nadilaženje granica – pogovor, *Diskrepancija*, 3(5-6):95-102
- Sournia, Jean-Charles (1977). Note de lecture, recenzija knjige *Les machines à guerir: aux origines de l'hôpital moderne*, *Histoire des Sciences médicales*, 12(1):97-98
- Spiegel, Gabrielle (2001). Foucault and the Problem of Genealogy, *The Medieval History Journal*, 4(1):1-14
- Stewart, David (1993). Beyond Good and Evil, *YouTube*, <http://www.youtube.com/watch?v=xQHm-mbsCwk>, (29. 9. 2014.)
-

- Stiegler, Bernard (2011). "This system does not produce pleasure anymore" (intervju vodio Pieter Lemmens), *Krisis: Journal for contemporary philosophy*, (1):33-42, <http://krisis.eu/content/2011-1/krisis-2011-1-05-lemmens.pdf>, (29. 9. 2014.)
- Strauser, Joëlle (2004). Note sur l'archéologie, *Le Portique*, No. 13-14, <http://leportique.revues.org/638>, (20. 10. 2014.)
- Taylor, Charles (1984). Foucault on Freedom and Truth, *Political Theory*, (12)2:152-183
- Taylor, Diana (2003). Practicing politics with Foucault and Kant: Toward a critical life, *Philosophy & Social Criticism*, 29(3):259-280
- Teti, Andrea (2014). Orientalism as a form of Confession, *Foucault Studies*, (17):193-212
- Thompson, Michael (2005). Foucault and Islamism, esej uz knjigu Janet Afary i Kevina Andersona: *Foucault and the Iranian Revolution: Gender and the Seductions of Islamism*, Chicago: University of Chicago Press, 2005, *Democratija*, (1):20-24
- Torre, Robert (2014a). Prava istina o psihijatriji (1): Kako smo vas uvjerali da ste bolesni i prodali vam lijek koji ne pomaže, *Jutarnji list*, 9. 8. 2014., <http://www.jutarnji.hr/prava-istina-o-psihijatriji--kako-smo-vas-uvjerali-da-ste-bolesni-/1211923/>, (29. 9. 2014.)
- Torre, Robert (2014b). Prava istina o psihijatriji (2): Šifra uspjeha farmaceutskih giganata: Što više lijekova, to više bolesnika, *Jutarnji list*, 10. 8. 2014., <http://www.jutarnji.hr/sifra-uspjeha-farmaceutskih-giganata--sto-vise-lijekova--to-vise-bolesnih-ljudi/1212211/>, (29. 9. 2014.)
- Veyne, Paul (2008). *Foucault, sa pensée, sa personne*, Pariz: Albin Michel
- Vighi, Fabio; Feldner, Heiko (2007). *Žižek: Beyond Foucault*, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Vrbanc, Tomica (2011). U odsutnosti oca: autorska pozicija Michela Foucaulta u »Poretku diskursa«, *Filozofska istraživanja*, 31(1):165-180
- Weir, Allison (2009). Who are we? Modern identities between Taylor and Foucault, *Philosophy & Social Criticism*, 35(5):533-553
- Wolin, Richard (1998). Between fact and interpretation: On the social misconstruction of reality, kritički esej o knjizi Richarda Hamiltona *Social Misconstruction of Reality*, New Haven: Yale University Press, *Theory and Society*, 27(5):709-723
- Žižek, Slavoj (2000). *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, London & New York: Verso

Žižek, Slavoj (2006). *The Parallax View*, Cambridge, Mass: The MIT Press

Krešimir Petković*

FOUCAULT AND POLITICAL SCIENCE: CONCEPTUAL MOTIVES FOR POLITICAL THEORY AND PRACTICE

Abstract

The work shows the importance of Foucault's thinking for political science. After the contextualizing introduction that illustrates the different possibilities of access to Foucault's work and sets forth one of the possible understandings of political science, in its central part the paper discusses several related motifs of Foucault's theorizing that are important both for political thought and analysis. These are, in order of their appearance: (1) the politicization of non-political, (2) genealogy as one of the research methodologies of political science, (3) the politicization of knowledge, (4) analytics of power, (5) governmentality, (6) analysis of subjectivation paired with ontological shift towards technology and (7) the hyperactive pessimism as a guide for political engagement. This incomplete, but at the same time representative series of problem-solving foci and research ideas brings a paradoxical conception of politics: both historically sensitive and oriented towards the future; deeply radical in its implications, but also conservative; erudite and suspicious towards knowledge; skeptical about the autonomy of the subject and disposed towards engagement when it comes to political action. Through the reflection on these paradoxes, Foucault emerges as stimulating political theorist who has not lost topicality thirty years after his death.

Keywords: *Foucault, power, political science, politics, subject*

---

* Faculty of Political Sciences, Univeristy of Zagreb, Lepušićeva 6, HR-10 000 Zagreb, kpetkovic@fpzg.hr

FOUCAULT ET LA SCIENCE POLITIQUE: MOTIFS CONCEPTUELS POUR LA THÉORIE ET PRATIQUE POLITIQUE

Résumé

Dans l'article on montre l'importance de la pensée de Foucault pour la science politique. Après l'introduction contextualisante, qui illustre les possibilités différentes d'accès à l'œuvre de Foucault et qui donne une des compréhensions possibles de la science politique, dans la partie centrale de l'article on examine plusieurs motifs connexes de théorisation foucauldienne importants pour la pensée et l'analyse politique. Ce sont, dans l'ordre d'apparition: (1) la politisation de la non-politique, (2) la généalogie comme l'une des méthodes de recherche de la science politique, (3) la politisation de savoir, (4) l'analyse de pouvoir, (5) la gouvernementalité, (6) l'analyse de la subjectivation couplé avec le changement ontologique vers la technologie et (7) le pessimisme hyperactif comme un guide pour l'engagement politique pratique. Cette incomplète et pourtant représentative série de foyers de problématisation et des idées de recherche apporte conception paradoxale de la politique: à la fois historiquement sensible et tournée vers l'avenir; profondément radicale dans ses implications, mais aussi conservatrice; érudite et soupçonneuse vers la connaissance; sceptique quant à l'autonomie du sujet et militant quand il s'agit de l'action politique. Par sa réflexion sur ces paradoxes, Foucault émerge comme un théoricien politique stimulant qui n'a pas perdu son actualité trente ans après sa mort.

Mots-clefs: *Foucault, pouvoir, science politique, politique, sujet*